

I. SPRAWOZDANIE

Prywatnego Gimnazyum

z OO. Jezuitów z

w BĄKOWICACH pod CHYROWEM

(reskryptem Wys. c. k. Ministeryum wyznań i oświecenia z dn. 14. grudnia 1893.
l. 27655. upoważnione do wydawania świadectw mających równe znaczenie ze
świadectwami zakładów państwowych i do odbywania egzaminów dojrzałości)

za rok szkolny

13866

1894.

PRZEMYŚL.
DRUKIEM JÓZEFA STYFIEGO.
1894.

RY 12w.

Spr. 18.

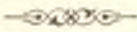
T R E Ś Ć .

1. Krótkie zebranie ważniejszych szczegółów dotyczących rozwoju Gimnazjum prywatnego OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem od chwili założenia w r. 1883. aż do pocz. r. szk. 1893/4.
(Kurzer geschichtlicher Abriss der Entstehung und Entwicklung des Privat-Gymnasiums der PP. Jesuiten in Bąkowitz bei Chyrów seit dem Gründungsjahre 1883 bis 1893/4.)
 2. Ze studyów nad znaczeniem czasopisma „Monitor“ w drugiej połowie wieku XVIII. napisał Romuald Koppens T. J.
(Studium über die Bedeutung der Zeitschrift „Monitor“ in der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts v. Romuald Koppens S. J.)
 3. Statystyka zakładu przez Dyrektora.
-

Krótkie zebranie ważniejszych szczegółów
dotyczących rozwoju Gimnazjum prywatnego OO. Jezuitów
w Bąkowicach pod Chyrowem
od chwili założenia w r. 1883. aż do początku roku szkolnego 1893/4.

KURZER GESCHICHTLICHER ABRIS
der Entstehung und Entwicklung des Privat-Gymnasiums der PP. Jesuiten in Bąkowitz
bei Chyrów
seit dem Gründungsjahre 1883 bis 1893/4.

go roku przedsiębiorczy O. Jackowski począł w Galicyi szukać odpowiedniego miejsca na założenie konwiktów. P. Topolnicki, właściciel Chyrowa i przyległych kilku wiosek, dowiedziawszy się o zamiarze OO. Tow. Jezusowego, zgłosił się ze sprzedażą dworku w Bąkowicach pod Chyrowem i realności wynoszącej 954 morgów. Dnia 16. marca 1883 r. w Samborze spisano ostateczny akt ugody i zaraz na wiosnę O. Prowincyał rozpoczął budowę Zakładu, powierzając jej kierownictwo znalnemu z sumiennosci i poświęcenia architektowi ś. p. Antoniemu Łuszczkiewiczowi.

Budowa pomimo rozlicznych przeszkód, o których nie tu miejsce pisać — postępowała szybko. Środków pieniężnych dostarczyły: „częścią wspomniana ojcowizna ks. Morawskiego i wielkie jałmużny Najjaśniejszego Pana, duchowieństwa, szlachty i ludu, częścią pożyczka zaciągnięta przez Przełożonych Tow. Jezusowego, ufnych w Opatrzność Boga i opiekę św. Józefa“¹⁾. W celu uzyskania w krótkim czasie wielkiej ilości dobrych cegieł i dachówek założono w r. 1884. tuż obok budującego się gmachu cegielnię parową z piecem „pierścieniowym“. W tymże roku dla sprowadzenia w obfitości wody z pobliskich źródeł urządzono wodociągi, a dla ulepszenia komunikacji poczęto zakładać bite drogi. W czerwcu 1885 r. połowa jednego boku kwadratu²⁾ była już niemal wykończona, a 15. sierpnia tegoż roku mogło już kilkunastu OO. Zakonu wprowadzić się na mieszkanie do tej części Zakładu.

Szkoły wszakże otwarto dopiero w roku następnym (15/9 1886), gdy już stały pod dachem trzy boki kwadratu, a tem samem można było większą ilością sal rozporządzać. W ciągu r. 1887. wystawiono połowę czwartego boku (frontu), w r. 1888. wykończono kaplicę konwiktową i zbudowano w sąsiedztwie pralnię parową do użytku zakładu; z końcem r. 1889. kończono już ostatnie skrzydło, gdy pożar, wybuchły wskutek nieostrożności służby, w zimie (6/3 1890 r.) zniszczył je prawie całkiem. Dzięki poparciu wspańiałomyślnych dobroczyńców ostatecznie konwikt stanął w zupełności na wiosnę 1891 r. W tymże roku na wypadek zakaźnych chorób postawiono opodal osobny szpitalik.

¹⁾ Słowa wyjęte z aktu spisanego i włożonego w fundament kaplicy konwiktowej przy poświęceniu kamienia węgielnego 2. października 1887.

²⁾ Cały zakład jest zbudowany w kwadrat, od którego na froncie wybiega ją 2 niedługie skrzydła.

II. Ilość klas i uczniów.

W roku szk. 1886/7. klasa przygotowawcza i klasy 2 z nauką gimn.; uczniów 152 przy końcu r. szk.

W r. szk. 1887/8 kl. przyg. i kl. 5¹ z nauką gim. ucz. 258 przy końc. r. szk.

"	1888/9	"	"	"	6	"	"	"	287	"	"	"
"	1889/90	"	"	"	7	"	"	"	334	"	"	"
"	1890/1	"	"	"	8	"	"	"	364	"	"	"
"	1891/2	"	"	"	8	"	"	"	394	"	"	"
"	1892/3	"	"	"	8	"	"	"	424	"	"	"

Oprócz wychowanków Zakładu uczęszczało i dotąd uczęszcza za zezwoleniem c. k. Rady Szkolnej do klas gimnazjalnych — o ile jest w nich dość miejsca — po kilku uczniów, których rodzice mieszkają stale w Chyrowie lub okolicy.

III. Rozkład czasu zwyczajny.

O godz.	5 ¹ / ₂	Wstanie. — Pacierz poranny.
"	6—7	Uczenie się zadanych lekcji.
"	7	Słuchanie Mszy św.
"	7 ¹ / ₂	Śniadanie.
"	8—11 ¹ / ₂	Szkoła z przerwą półgodzinną, w czasie której rekreacya, nauka gimnastyki lub śpiewu.
"	11 ¹ / ₂	Obiad.
"	12	Rekreacya, w czasie której trzy razy na tydzień konwersacya w języku niemieckim lub francuskim pod kierunkiem odpowiednich księży.
"	1—2 ¹ / ₂	Uczenie się lekcji.
"	2 ¹ / ₂ —4 ¹ / ₂	Szkoła.
"	4 ¹ / ₂	Przekąska. — Rekreacya.

¹⁾ W Tarnopolu zwinięto w tym roku konwikt i przeniesiono do Chyrowa klasy IVtą i Vtą. Uczniowie klas wyższych w Tarnopolu przeszli do szkół publicznych.

- O godz. 5—7 Uczenie się lekcji.
 „ 7 Kolacya.
 „ 7¹/₂—8¹/₂ Uczenie się lekcji. W porze letniej o godz. 7¹/₂—8 rekreacya, a 8—9 nauka.
 „ 8¹/₂ względnie o 9. Pacierz wieczorny. Udanie się na spoczynek. Uczniowie klas wyższych mogą się uczyć do godz. 10tej wieczór. —

Uw. Ponieważ we wtorki i czwartki popołudniu niema szkoły, przeto od godz. 1—2¹/₂ w czasie przeznaczonym na studyum są kursa języka francuskiego, ruskiego, nauka rysunków.

Od godz. 2¹/₂ do 4. lub 5. wspólna przechadzka. —

W niedziele zamiast szkoły učenje się lekcji lub czytanie; o godz. 9¹/₂ exhorta; od 2¹/₂—4 godz. przechadzka.

W roku przystępują uczniowie do Sakramentów św. według zwyczaju konwiktu; raz w roku szkolnym odprawiają trzydniowe rekolekcyje.

IV. Stopniowe uzyskiwanie prawa publiczności.

Na prośbę rektora Zakładu O. H. Jackowskiego wniesioną do c. k. Rady szkolnej krajowej we Lwowie w pocz. r. 1889. o przyznanie czterem klasom niższego Gimnazyum prawa Publiczności c. k. Rada szkolna dn. 20/8. 1889. l. 1461. odpisała, że c. k. Ministerstwo W. i O. według brzmienia reskryptu z 15/8. 1889. l. 14543. nie może się do prośby przychylić, gdyż klasy te nie posiadają wszystkich warunków §§. 5. i 15. ustawy o nauce prywatnej z dn. 27/7. 1850. Dz. U. P. N. 309., ale przyrzeka udzielić dla I. i II. klasy na przeciąg r. szk. 1889/90, i to już od pierwszego półrocza, nazwy gimnazyum i prawo wydawania świadectw, mających równe znaczenie ze świadectwami zakładów państwowych, jeżeli będą zachowane następujące warunki:

1) Plan nauk w tych klasach ma być urządzony podług planu obowiązującego w gimnazyach publicznych, a metoda zastosowana do instrukcyi nauczania w tychże.

2) Nie tylko dyrektor tych klas, odpowiedzialny w myśl §. 103. Zarysu gimnazyów za stan ich wobec władz szkolnych, ma posiadać państwową kwalifikację nauczycielską, ale i wszyscy nauczyciele.—

Gdy później w ciągu roku szkolnego c. k. Rada Szkolna przekonała się, że Przełożeni Zakładu czynią zadość wymagany warunkom, sama wniosła prośbę do c. k. Ministerstwa W. i O. o wypełnienie jak najrychlejsze powyższej obietnicy. Rzeczywiście dnia 11. stycznia 1890. l. 374. wyszedł reskrypt c. k. Ministerstwa W. i O., nadający prawo publiczności klasom I. i II.

Reskryptem z dnia 2. stycznia 1891. l. 24354. c. k. Ministerstwo W. i O. przyznało też prawo publiczności czterem klasom niższego gimnazjum na lat trzy.

Ponieważ dla znaczniejszej liczby uczniów w klasach I., II., III. były po 2 oddziały i ponieważ w oddziałach drugorzędnych uczyli profesorowie, nie posiadający państwowej kwalifikacyi, przeto c. k. Rada Szkolna zezwoliła, aby uczniowie tych oddziałów składali egzamina przy końcu każdego półroczu przed profesorami oddziałów pierwszego rzędu, w obecności delegata przysłanego przez nią na koszt Zakładu. — To pozwolenie zostało dane wyłącznie dla wychowanków zakładu.

Uczniowie klas wyższego gimnazjum składali co półrocze, począwszy od r. szk. 1888/9, egzamina w gimnazjum Samborskiem aż do czasu, kiedy klasy ich uzyskały prawo publiczności. Co do klasy V. stało się to w r. szk. 1891/2. reskryptem c. k. Ministerstwa W. i O. z dnia 28. grudnia 1891. l. 27583. z ograniczeniem na przeciąg 2 lat; co do klas VI. i VII. w r. szk. 1892/3. reskryptem c. k. Ministerstwa W. i O. z dnia 21. stycznia 1893. l. 1093. na rok jeden.

V. Główni przełożeni w Zakładzie.

<i>Rektor.</i>	<i>Dyrektor klas gimn.</i>	<i>Prefekt nauk.</i>
W r. szk. 1886/7 O. Juliusz Christian	O. Jacek Stopka	O. Alojzy Horzak
" 1887/8 O. Hen. Jackowski	" "	" "
" 1888/9 " "	" "	" "
" 1889/90 " "	" "	" "

<i>Rektor.</i>	<i>Dyrektor klas gimn.</i>	<i>Prefekt nauk.</i>
W r!szk. 1890/1 O. Hen. Jackowski	O. Jacek Stopka	O. Arnold Waszyca
" 1891/2 O. Juliusz Christian	" "	" "
" 1892/3 " "	od $10/4$ O. Arn. Waszyca	" "

Prefekt wychowawczy.

W roku szk.	1886/7	O. Ignacy Miskiewicz
" "	1887/8	" "
" "	1888/9	" "
" "	1889/90	O. Michał Maćkowski
" "	1890/1	" "
" "	1891/2	" "
" "	1892/3	" "

VI. C. k. wizytatorowie Zakładu i delegaci na egzamina prywatystów w imieniu c. k. Rady Szkolnej.

C. k. Inspektorowie.

W roku szk.	1889/90	od dn. $13/12$ — $20/12$	Dr. Zygm. Samolewicz.
" "	1890/1	dnia $21/10$	" "
" "	1891/2	od dnia $17/11$ — $25/11$	Jan Lewicki.
" "	1892/3	" " $5/12$ — $11/12$	Dr. Zygm. Samolewicz.

C. k. delegaci przy końcu I. półr.

W roku szk.	1890/1	Dr. J. Petelenz, dyr. gimn. w Samborze.
" "	1891/2	St. Piątkiewicz, dyr. gimn. w Przemyśle.
" "	1892/3	Dr. Karol Benoni, dyr. gimn. w Tarnowie.

C. k. delegaci przy końcu II. półr.

W roku szk.	1890/1	E. Dworski, dyr. gimn. w Jarosławiu.
" "	1891/2	T. Tokarski, dyr. gimn. w Sanoku.
" "	1892/3	Dr. L. Gerstman, dyr. szk. real. we Lwowie.

VII. Dni pamiątkowe Zakładu.

- ¹⁵/₉ 1886. Uroczyste otwarcie Zakładu.
- ¹/₁₀ 1887. Zwiedzenie Zakładu przez J. Exc. p. Ministra W. i O. Dra Pawła Gautsch'a.
- ²/₁₀ 1887. Poświęcenie kamienia węgielnego kaplicy konwiktowej, dokonane przez Najprzew. ks. Biskupa Łukasza Soleckiego w asystencyi Najprzew. XX. Arcyb. lwowskich obrz. łac., rusk. i ormiańskiego, tudzież J. Em. Księcia Biskupa krakowskiego (obecnie kardynała) Albina Dunajewskiego.
- ²¹/₅ 1889. Zwiedzenie Zakładu przez J. E. p. Namiestnika Galicyi Kazimierza Badeniego.
- ¹⁴/₅ 1893. Zwiedzenie Zakładu przez J. E. p. Prezydenta kolei państwowej austr. Dra Bilińskiego.
- ²⁵/₆ 1893. Zwiedzenie Zakładu przez p. Wice-Prezydenta c. k. Rady szkolnej krajowej we Lwowie Dra Michała Bobrzyńskiego.

Ks. Jakób Krysa T. J.

Ze studyów
nad znaczeniem czasopisma „Monitor“ w drugiej połowie XVIII w.

Napisał

ROMUALD KOPPENS T. J.

*„Naprawco obyczajów, którego uwagi
Nierównej są u wszystkich i ceny i wagi!
Pojętne serca smak w nich i słodycz znajdując,
Zepsute, obrzydliwość i wstręt jakiś czują.“*

T. K. WĘGIERSKI, w wierszu p. t. „Do Monitora“

Panowanie Sasów było jałowym okresem piśmiennictwa polskiego. Naród pogrążony w letargu politycznym nie garnał się prawie wcale do światła, do nauk, do wiedzy. Owszem, rzecz można, że bał się ich, uciekał od nich jak kret przed słońcem. Leżało wszystko odłogiem, tak w zakresie czynu jak i w zakresie myśli: zapanowała martwota, odrętwienie i życie z dnia na dzień. Literatura odsunęła się od prawdy, od życia i rzeczywistości; przestała prawie być zwierciadłem duszy narodowej, utraciłszy swą godność i użyteczność.

Utwory poetyczne Drużbackiej, Józefa Załuskiego liczne tragedye, przekłady Józefa Epifanego Minasowicza¹⁾, a wreszcie tragedye i komedye Wacława Rzewuskiego to najwybitniejszy dorobek Muzy polskiej tego okresu. Już na ilość wziąwszy jak to szupłe i ubogie, gdy się porówna z płodnością doby Zygmunto-wskiej lub z następującą epoką Stanisławowską. A co do treści i formy tych elekubracji, to chyba trudno wyobrazić sobie coś bardziej niedołęznego i niepoprawnego. Wyjawszy dramatyczne dzieła W. Rzewuskiego i niektóre udatne wiersze Elżbiety Drużbackiej, nie znajdzie się w nich żadnego smaku, żadnego poczucia tego, co piękne i artystyczne; forma zaś ich i styl są zazwyczaj ciężkie, rozlazłe, niezgrabne, a nawet syntaktycznie bardzo często nierozwikłalne.

Proza stokroć gorsza od tej lichej poezji. Panagiryzm zapanował wszechwładnie zarówno w kościelnej, jak i w świeckiej wymowie. Wymowa sejmowa szczególnie musiała uleść wielkiemu skażeniu już

¹⁾ Ob. „Zebranie Rytmów przez wierszopisów żyjących lub naszego wieku zeszytych pisanych“ Warszawa 1752—1756. tomów 5, w których mieszczą się dzieła Drużbackiej, J. Załuskiego i J. E. Minasowicza.

skutkiem nieszczerzego stosunku narodu do obcych mu i o dobro jego wcale nie albo mało dbałych Sasów. To też „mowca polityczny wynosił pod niebiosa króla, którego cenić nie mógł, unosił się nad wielkością i sławą Rzeczypospolitej, której upadek był widocznym, wpadał w zachwycenie nad jej wolnością, która ją gubiła, nadstawiał sztucznym konceptem tam, gdzie chciał ominąć kwestyę palącą, której wymienić nie wypadało“.¹⁾

Lepszą tylko jest proza naukowa, która już z natury swojej była więcej wyzwolona z pęt niewoli panegirycznej i chęci skaptowania sobie zepsutego smaku słuchaczy.

Jedna jest rzecz tylko, którą na pochwałę tego okresu zaznaczyć można i należy: jest nią dość wielkie i nadzwyczajne, jak na epokę uspienia, zajęcie się sprawami poprawy Rzeczypospolitej. Stanisław Dunin Karwicki, Stanisław Szczuka, Jan Stanisław Jabłonowski, Franciszek Radzewski (ps. Poklatecki) a nadewszwstko król Leszczyński i Stanisław Konarski ratują honor i cześć tej biednej i schorzałej literatury Saskiej...

Tak upokarzająco przedstawia się ten okres, ta pierwsza z górą połowa wieku XVIII w dziejach naszej umysłowości. Początek wieku zamacony i zawichrzony okropnemi wojnami tak wewnątrz jak na zewnątrz. Wreszcie „zgubna Konstytucya r. 1717 staje się podstawą nowego kłamanego szczęścia i dobrobytu. Odtąd ogromna większość zasnęła błogo na nadziejach, że sama słabość gwarantuje Polsce utrzymanie bytu.— Na tej fałszywej podstawie ugruntowała się swoboda i bezmyślność czasów Augusta, której pamięć uwieczniło przysłowie: za króla Sasa jedli, pili, popuszczali pasa... Cała bujność natury szlacheckiej, cała jej burzliwość, postradawszy plac popisu na sejmach i wojnie, poszła tyrać się w hulankach i pijatykach... Wśród tego nieopatrznego życia podupadło gospodarstwo, a wzgmógł się ucisk ludu wiejskiego, opustoszały miasta a pasorzytne wzbogacało się żydowstwo, miliony krajowe szły na zagraniczne zbytki, a zadłużenie się najmożliwszych nawet domów olbrzymie przybrało rozmiary“.²⁾

Upadek narodu polityczny, umysłowy i moralny był niezawodnie bardzo wielki i bardzo głęboki, a prowadził wprost do całkowitej ruiny i samobójstwa. Aby się uchronić już nie tylko utraty bytu politycznego, lecz zupełnej zagłady i złania się, że tak powiem, che-

¹⁾ J. Szujski: Dzieje Polski. Lwów. 1866 t. IV p. 362.

²⁾ Szujski: Dz. P. IV. p. 365—366.

micznego z obcymi pierwiastkami, należało wziąć się rażno do organicznej pracy, do oczyszczania zarosłej przeróżnymi chwastami niwy i nowy, świeży, zdrowy rzucić na nią posiew. Zadanie to w znacznej mierze spełniła druga połowa XVIII w. Odrodzenie poczęło się na wszystkich polach: tak w zakresie umysłowości i piśmiennictwa, jak w życiu politycznem i ekonomicznem narodu. Najmniej zrobiono może w dziedzinie moralności, która w tej dobie powszechnego odrodzenia pozostała albo na dawnym stopniu — w masach ubogiej szlachty, mieszczan i ludu — albo upadła jeszcze niżej, nieraz bardzo nisko, szczególnie w sferach „wyższych“.

Szlachetne jednak wysiłki zjawiły się już zapóźno. Nie potrafiły też objąć i rozentuzyazmować całego narodu. Rozstrój polityczny już tak głębokie zapuścił korzenie, że wysiłki te nie zdołały uratować politycznego bytu. Sprawily przynajmniej tyle, że naród, schodząc z politycznej widowni, mógł ocalić swój honor wiekopomnem dziełem Konstytucyi 3go maja, a hańbę poprzedniego milczenia i deputacyi z r. 1773 zmyć we krwi potokach powstaniem Kościuszki. To jedna zasługa epoki Stanisławowskiej. A jest i druga. Tamta odnosi się niejako do przeszłości. Ta ogarnia przyszłość, a zawiera się w tem odrodzeniu piśmiennictwa, które dokonało się za panowania Stanisława Augusta.

Dziwne w istocie zjawisko przedstawia się historykowi literatury, gdy rozważa ten okres, który się kończy z ostatnim tchem Rzeczypospolitej. Od r. 1764 i nieco przedtem zaczyna się w literaturze ruch niezwykły. Odradzają się wszystkie gałęzie literatury, nabierają nowych soków, przyodziewiają się nowem kwieciami. Szczególnie ostatnia mniej więcej ćwierć wieku wydaje dzieł klasycznych mnóstwo. Przez nie otrząsa się duch narodu z długiego snu i bezczynności: nowe, młodociane niemal zaczyna w nim bić tętno. I to ożywienie odtąd już nie ustaje: trwa ciągle i ciągle potężnieje; a śmierć polityczna narodu, na wspak pragnieniom zwycięzców, nie tylko nie zadaje temu narodowi zabójczego ciosu, ale owszem podnosi go i skupia w nim wszystkie duchowe i moralne siły. To staje się właśnie potęgą, która w braku wszelkiej fizycznej siły utrzymuje naród jako taki w samowiedzy i sprawia, że „skorośmy nie zdołali przeszkodzić, aby nas sąsiedzi nie połknęli, przynajmniej tyle mamy w sobie odpornu, że strawić się nie dajemy“¹⁾ I to jest owa druga zasługa okresu Stanisławowskiego.

¹⁾ Porównaj radę daną Polakom przez J. J. Rousseau w jego: „*Considérations sur le gouvernement de Pologne...*“ Ch. III.

Z tych względów ważną i bardzo doniosłą jest rzeczą badać i zastanawiać się nad początkami tego odrodzenia, co tak błogie wydało owoce. Warto też, z wdzięczności ku minionym czasom, wydobyć z toni niepamięci i z pyłu bibliotek te dzieła, które, dziś zapomniane, w swojej dobie odegrały wcale poczesną rolę w tem całym naszym odrodzeniu się duchowem. Do dzieł tych należy bezsprzecznie czasopismo „Monitor“. Wykazać, czem on był, czego uczył, do czego nawoływał i jaki przypuszczalnie mógł być jego wpływ i znaczenie, jaka rzetelna zasługa, — ma być zadaniem studyów, które nad „Monitorem“ rozpocząłem przed kilku laty, idąc za zachętą prof. Dra. J. Tretiaka¹⁾.

¹⁾ Studyum to, jako konkursowe, było nagrodzone przez krakowską Akademię Umiejętności z fundacyi ś. p. Bieleckiego w r. 1893.

ROZDZIAŁ I.

Zestawienie krytyczne dotychczasowych wiadomości i opracowań o czasopiśmie „Monitor“.

Przechodząc do skreślenia zawartości Monitora i jego losów, na wstępie, ze względów bibliograficznych, podamy to, co dotąd w literaturze naszej o nim zdołaliśmy wyszukać. Są to wszystko wzmianki przygodne (wyjawszy rozprawę Dra H. Biegeleisena), pobieżne, niedokładne, a często wręcz fałszywe lub a priori, bez zapoznania się z dziełem, z uprzedzenia je potępiające.

Najstarszą może wzmianką o Franciszku Bohomolcu i jego literackiej działalności podaje X. Jan Daniel Janocki w swoim: „Lexicon derer itztlebenden Gelehrten in Polen“ (Wrocław 1755, 3 t.) w t. I. p. 12 i 13. Powiada tu o nim: „Der P. Bohomolec besitzt wirklich viel natürliche Fähigkeit und Neigung zur Leiterung des Geschmacks unserer Nation in den freyen Künsten; heget aber noch vielerlei Vorurtheile, die ihn in der Erkenntniss derer heilsamsten Wahrheiten und nützlichsten Wissenschaften angenscheinlich hindern.“ — Słowa te wprawdzie nie mogą dotyczyć Monitora, bo dopiero w 10 lat po tem dziele Janockiego począł on wychodzić; atoli charakteryzują w ogóle działalność Bohomolca jako retora i komedyopisarza¹⁾ i wyrażają sąd współczesnych, z których wielu zapewne i późniejszemu piśmu Bohomolca, Monitorowi, te same czyniło wyrzuty²⁾.

Następna wzmianka — tą razą już wprost o Monitorze — znajduje się w dziele X. Adama Czartoryskiego, który, podług świadectwa

¹⁾ Właśnie r. 1755, jak podaje „Kuryer Polski“ z t. r. N. 103, wyszły „komedye“ X. Bohomolca. t. I.

²⁾ W „Zbiorze potrzebniejszych wiadomości“ I. Krasieckiego, wyd. r. 1781. ani o Monitorze, ani o Bohomolcu niema wcale mowy.

Fr. Bernatowicza¹⁾), bibliotekarza Księcia Adama²⁾), brał czynny udział w wydawnictwie „dawnego Monitora“. Tak mianowicie wyraża się X. Generał Z. P. w swoich „Myślach o pismach polskich“ wydanych r. 1801 pód pseudonimem A. Dantiscus'a:³⁾ „Ukazało się najpierwej pismo peryodyczne p. t. Monitor, które niczem innem nie było, jak tylko naśladowaniem równego rodzaju angielskiego pisma Spectator zwanego*). Pierwszy nawet numer czyli wstęp i uwiadomienie o rozkładzie tego dzieła, co do słowa wyjęte jest z Spektatora, i przełożone na dość niezgrabną w wyrazach i niebardzo gramatykalną polszczyznę. Znaleźć można jednak tu i owdzie rozrzucone numera dowcipem i wyborem stylu zaprawne, takimi są te, które Krasicki arcyb. gnieźnieński i Rogaliński wojewoda inflantski pisali. *Wnet za odchęcieniem się od tej roboty* (mogącej być pożyteczniejszą, gdyby była stale i poprawnie prowadzoną) *osób tych którym właśnie przeleciało tylko przez myśl rozpoczęcie jej*, wziął na siebie dalsze jej pociągnięcie doktor Mitzler de Koloff, z którego drukarni od samego wychodziła początku. Wyrosło to dzieło do ogromnych kilkudziesiąt tomów, niegładka i niewypracowana bryła (Rudis indigestaque moles. Ov. Met. I. 5, 7.)“—

R. 1801 d. 12. grudnia miał Fr. X. Dmóchowski mowę pochwalną po śmierci „Księcia poetów polskich“, I. Krasickiego na posiedzeniu publicznem Towarzystwa Warsz. P. N. W mowie tej jest osobny ustęp o Monitorze, mający wielką wartość historyczną, bo pochodzi z ust powiernika i świadka ostatnich lat Krasickiego. Powiada Dmóchowski⁴⁾), co następuje. „Wychodziło podówczas pismo peryodyczne, pod tytułem Monitor, na wzór Spektatora angielskiego, którego w znacznej części było tłómaczeniem. Pismo to moralne, *bardzo dobrze układane*, osobliwie w pierwszych latach, *przyczyniło się wiele do oświecenia narodu i prostowania jego opinii*. W niem składał Kra-

1) Ob. „Pamiętnik umiejętności moralnych i literatury“. Warszawa. 1830. t. II. p. 302. Nota, gdzie wyliczając „twory pióra Księcia“ dodaje: „Oraz wiele pism mniejszych, któremi dzieła peryodyczne, a mianowicie dawnego Monitora i Pamiętnik Osińskiego zasilał.“

2) Podług L. Dębickiego: „Puławy“ tom IV. p. 22.

3) Cytuję z wyd. Turowskiego. Kraków. 1860. p. 36

*) „Spectator, alias przypatrujący się, czyli *patrzacz*. Wychodziło to pismo zrazu codziennie w Anglii na początku panowania królowej Anny, składały się na nie najlepsze dowcipy i pióra, a najwięcej sławny Addison i Kawaler Riczard-Stil (Richard Steele)“. Dopisek księcia.

4) Ob. „Pisma rozmaite Fr. X. D.“ Warsz. 1826. cz. II. p. 273.

sicki pierwsze płody dowcipu swego. Chociaż wiele piór około tego pisma pracowało, i wszystkie artykuły są bez imienia umieszczone; po tonie lekkim, wesołym, zabawnym, nie trudno jest poznać Kra-sickiego robotę. Takto prawdziwy dowcip ma swoją cechę: wszędzie on wyrzyskuje swoje piętno, wszędzie jest do siebie podobnym“. —

Pierwsza „Historia literatury polskiej“ (raczej bibliografia) Fe-liksa Bentkowskiego (Warsz. i Wilno. 1814. t. I. p. 126), który żył równocześnie z wielu literatami doby Stanisławowskiej i mógł zaczer-pnąć o Monitorze wiadomości pewnych i pierwszorzędnej wartości, podaje nam niestety tylko bardzo ubogie i skąpe i małowowiące ogólności. „Pierwsze u nas pismo peryodyczne, powiada Bentkowski, w języku ojczystym wychodzić poczęło w r. 1764 (sic!) pod tytułem Monitor, na wzór spektatora Angielskiego. Jakoż wiele tam jest z niego tłó-maczeń. W czasie dwudziestoletniego swego ciągu (wychodziło do r. 1784), najznakomitsi i najświetlejsi mężowie, przykładali się do niego. Dlatego też *stanowi ono epokę lepszego u nas smaku* i poprawy języka“. — Wprawdzie w przypisku do tego ustępu obiecuje Bentko-wski podać „zaspokajające wiadomości“ o pismach peryodycznych w tomie II; atoli co do Monitora obietnicy swej nie dotrzymuje.

Kazimierz Brodziński, którego wykłady w uniwersytecie warsz. miane w latach 1822—1830, zebrane w książkę, stworzyły właściwie pierwszą naszą „Historię literatury“, mówi Fr. o Bohomolcu w dwu miejscach (w wyd. J. I. Kraszewskiego — Poznań 1872. tom IV p. 428 i tom V p. 36;), ale w żadnem nie wspomina o „Monitorze“. W ogóle jednak o całej działalności Bohomolca tak się wyraża: „Zaszczyt swemu zgromadzeniu czyniący z wielu względów na chlubne wspomnienie w historii literatury naszej zasługuje... Lepsze wycho-wanie młodzieży wiele jemu jest winne. On starał się nagrodzić, co poprzednicy jego przeciwko mowie ojczystej i smakowi zgrzeszyli. On *nalegał do pierwszych, którzy czystą i gładką polszczyzną pisać zaczęli, którzy się do miłej prostoty wrócili*“¹⁾

Lesław Łukaszewicz, którego „Rys dziejów piśmiennictwa pol-skiego“ po raz pierwszy wyszedł z druku r. 1836, zna i wylicza²⁾ inne pisma i gazety, nawet Monitorowi współczesne, ale o nim niema nie do powiedzenia.

¹⁾ Wyd. Poznań. t. IV. p. 428.

²⁾ Wyd. 3. Poznań. 1864. p. 115 i 116.

„Obraz bibliograficzno-historyczny....“ Adama Jochera (Wilno 1840 t. I. p. 286. n. 2019) podaje suchą notatkę bibliograficzną: „Monitor w Warszawie u Mitzlera 8°. Wychodził od r. 1765 do 1784“. W „Notach“ zaś nie dodaje żadnego objaśnienia, choć to czyni z wielką starannością przy innych pismach peryodycznych.

K. Wł. Wójcicki¹⁾ wie tylko tyle, że Bohomolec „w pismach ówczesnych peryodycznych jak w Monitorze i Zabawach, w dobrze pisanych rozprawkach, obrazach, wyszydzał błędy, karmił śmiesznościami, podawał zdrowe obywatelskie rady, nacechowane *dążnością postępową*“.

Jan Majorkiewicz²⁾ powściągliwie się wyraża o prozaikach epoki Stanisławowskiej, że „chcieli oni być pożytecznymi dla ogółu i dlatego pisali o tem, co uważali za najpotrzebniejsze a w połączeniu wydawali to Zabawy... to Monitora: Konarski, Naruszewicz, Wyrwicz, Albertrandy, Bohomolec, Chreptowicz. Czartoryski i w. i.“.

„Encyklopedia powszechna“ Orgelbranda (Warszawa. 1860. tom III „Bohomolec“) w artykule napisanym przez Edwarda Nowakowskiego między innemi podaje te szczegóły o Fr. Bohomolcu i Monitorze „On pierwszy założył pismo peryodyczne pod tytułem Monitor (na wzór angielski. Spektatora)... Monitora... przez 20 lat utrzymywał, pomimo że mu to przychodziło z niezmierną trudnością, ile że pierwszy piśmiennictwu peryodycznemu drogę torował. Jakoż Zabawy Albertrandego chociaż później się rozpoczęły, wcześniej wszakże od Monitora upadły. Bohomolec w swoim czasie należał do ludzi, którzy wierali piórem wpływ na ogół, *budzili życie umysłowe, kształcili język i dzisiejszej literaturze zakładali fundamenta*. Przy tem wszystkim atoli B. nie był wolny od wpływu Stanisławowskiego. Duch czasu i atmosfera dworu Augusta, tamująca swobodny rozwój wyższemu moralnemu poczuciu, poniekąd i w pismach Bohomolca się objawia.. Monitor, pismo peryodyczne, wychodziło u Mitzlera od 1765—1784 r., z razu co tydzień po $\frac{1}{2}$ arkusza, lecz już od N. 12 dwa razy na tydzień. Przywilej na wydawanie Monitora otrzymał Bohomolec d. 29 Sierpnia 1766.—“

Obszerniejszy pogląd na Monitora, oparty prawdopodobnie na jego bliższej znajomości, przedstawia Julian Bartoszewicz³⁾.

¹⁾ „Historia literatury polskiej“ Warsz. 1845. t. III. p. 292. Ob. też: Życiorysy znakomitych ludzi“ Warsz. 1850. p. 180—194.

²⁾ „Historia, literatury i krytyka“. Warsz. 1850. p. 344.

³⁾ „Historia literatury polskiej...“ Kraków 1877. Wyd. II. tom II. p. 66.

„Oprócz gazet, mówi on o epoce Augusta, zawiązują się w stolicy inne pisma peryodyczne. Na ich czele Monitor, którego wzór z Anglii wzięty; jestto sobie *pismo polityczne, obyczajowe i literackie*; nie podaje wcale nowin z obcych krajów, ale całe *poświęcone jest wyłącznie myśli reformy*. Więc w każdym numerku jakąś kwestyę żywotną Monitor podnosi i w coś godzi; dowodzi raz np. potrzeby powiększenia wojska, postanowienia tego lub owego prawa, drugi raz potrzeby usunięcia tego lub owego zwyczaju. Mocno ujmuje się zawsze za ludem wiejskim i w ogóle za nieszlachtą, dowodzi potrzeby zaprowadzenia w kraju rękodzieł i rzemiosł. Bije na przywileje szlachectwa i na wszelkie wady narodowe a zbyt pospolite. Autorowie najcelniejsi w narodzie piszą do Monitora, bo wszystkich przejmuje miłość ojczyzny, wszyscy wierzą w potrzebę reformy. Udają się to niby za korespondentów i kłóca się jeden z drugim lub sami z sobą. Dobierają sobie w tym celu nazwisk, z których brzmienia samego, domyśleć się już łatwo, o czem prawie będą tacy np. Pyszno-skąpcy, Pusto-mysły, Marnotrawcy, Rozumniccy itd. Sama satyra, sama ironia często nudna, ale częściej w sposób nadzwyczaj zajmujący rozwija się. Pojmujemy to łatwo, że „Monitor“ mógł wywierać wpływ w swoim czasie, ile że *znakomicie był redagowany, a znał dobrze naród*, dla którego pisał. Zapał do Monitora tak wzrosnął w początkach panowania Stanisława Augusta, że Mitzler powziął plan wydawać go jednocześnie po niemiecku, to jest tłumaczyć go chciał żywcem i na to już od króla otrzymał przywilej. Świetność Monitora nie była przecież trwałą. Wpływały na to przeważnie wypadki polityczne. Istniał wprowadzie do roku 1784, ale już nie był pod koniec tak ujmujący i tak ważny, jak w początku.“ —

Przechodzimy, trzymając się porządku chronologicznego, do monografii Dra H. Biegeleisena. Pracowity ten i dziś szeroko znany i bardzo zasłużony autor pierwszy zabrał się do napisania biografii krytycznej na większą skalę i do ocenienia pism X. Fr. Bohomolca. Wyzyskał nader starannie wszystkie przystępne źródła; zaglądał do wielu rękopisów; odgrzebywał z pyłu bibliotek tomy zarzuconych dziś i powszechnie nieznanych pism Bohomolca i nie wahał się śmiało, bezstronnie i, o ile mógł, wyczerpująco, ocenić je w świetle przedmiotowej krytyki. Dla każdego, kto chce zrozumieć pisma Bohomolca i sprawiedliwą do nich przyłożyć miarę, monografia p. Dra Biegeleisena jest i kluczem niezbędnym i znakomitym przewodnikiem. — Nie możemy w tem miejscu wszystkiego podnosić, co tam Dr Bie-

geleisen zebrał i uzasadnił; ograniczymy się zatem do najważniejszych wyników, do jakich go badania jego doprowadziły. Czasopismo Bohomolca nazywa on¹⁾ „*bogatem źródłem do poznania wewnętrznego życia całej Polski w XVIII wieku*“ (p. 621); jego zaś publicystyczną działalność określa w tych słowach; „(Bohomolec) kończąc zbawienne dzieło Konarskiego, przywraca spleśniałemu i skoszlawionemu językowi polskiemu czystość, jasność, prostotę i ogładę nie tylko przez wydawanie wzorowych pod tym względem dzieł, ale w teorii (w Monitorze) i przykładem we własnych pismach, które się odznaczają wzorową czystością i pięknnością języka. *Ks. Bohomolec należy bez wątpienia do nader szczupłej liczby tych, którym zawdzięcza język epoki Stanisławowskiej swoje wysokie wykształcenie.* — Przywraca on także lepszy smak i zdrowsze zapatrywania estetyczne w naszej literaturze, krząta się gorliwie około podniesienia jezuickiego wychowania, zaznajamia społeczeństwo z oświatą i literaturą zachodu, wykorzenia dawne przesady, dążąc statecznie do reformy i postępu... *On pierwszy.. toruje przez wytrwałą i sumienną redakcją drogę peryodycznemu piśmiennictwu, zapewniając mu długoletni byt; budzi i krzepi swemi dziełami ruch umysłowy, rozpędzając ciemności wieków saskich i wpływa o wiele więcej od Konarskiego a przed Krasickim bezprzecnie najwięcej na opinią publiczną*“ (p. 622—3) Kierunek zaś jego pism peryodycznych i publicystycznej działalności tak ocenia Dr Biegeleisen: „... Podziwiać trzeba stanowisko, jakie zajął Bohomolec wobec dwóch stronnictw, na które się rozpadło społeczeństwo polskie w XVIII wieku... Ks. Jezuita nie boi się cytować Locke'go, Woltera, Rusa, ale wie co z nich wybrać i zastosować; nie obawia się postępu, ale owszem dąży statecznie do poprawy rządu, oświaty i nauki, do podniesienia handlu, przemysłu i gospodarstwa, do reformy edukacji, sądownictwa, wojskowości, ekonomii itp., słowem przyjmuje wszystko, co miał dobrego obóz postępowy, ale z drugiej strony zna dobrze jego wady i wytyka mu aż za często małpowanie zagranicy, konwenansy, pochlebstwo, zbyt, rozpustę, bezbożność i wszystko, czem błędził i grzeszył. — Ale Bohomolec nie tylko patrzył trzeźwo i umiał wszędzie właściwie zająć stanowisko, miał on też odwagę wprost i bez ogródek wytykać... wszystkim to, co było złem i niebezpiecznem. A więc butność, podłość, pijanstwo, niesprawiedliwość, porywczosć, marnotrawstwo, zazdrość, lenistwo itp. wady i zdrożności obu partyj... W polityce był ks. B.

¹⁾ „Żywot ks. Jezuitę Fr. Bohomolca“ w „Album uczącej się młodzieży pols. poświęcone J. I. Kraszewskiemu...“. Lwów 1879. p. 619—659.

monarchistą i przeciwnikiem *liberum veto*, dążył nieznacznie do równoprawnienia a przede wszystkim do przypuszczenia mieszczan i cudzoziemców do równych praw, a choć się spotykał nieraz z zarzutami, że poniża szlachtę, że proteguje duchowieństwo, lud itp... to nie przedstawiał pisać, że urodzenie, herby, klejnoty, przywileje itp. zewnętrzne atrybuty szlachty nie znaczą, jeżeli ich nie poprze cnota i rozum, uczciwość i wykształcenie, moralność i nauka. — Domagał się różnych reform w różnych kierunkach, nie odstępując atoli nigdy od zasad religii katolickiej. — Wobec pierwszego podziału Rzpltej zachował się jak bardzo wielu współczesnych. Politykę rossyjską przynajmniej do roku 1772 uważał za zbawienną dla Polski, przeciw zaboreczym krokom Prus i Austrii ostro występował (Wiad. war. 1772 supl. do N. 85.), zresztą w krytycznych czasach Rzpltej (1773) wołał publicznie i uroczyście, „aby Polaacy, odrzuciwszy niezgody, nieufności, prywaty, uprzedzenia i fanatyzmy, w jedno spoili się ciało i otworzyli oczy nad swoim blizkim i niepowetowanym upadkiem“. (p. 642—644.)

W końcu Dr. Biegeleisen podaje jeszcze w wykazie bibliograficznym dzieł Bohomolca na str. 658 i 659 dokładny przegląd roczników Monitora, a mianowicie ile numerów wyszło co roku i w jakim czasie, gdzie był wydawany i w jakiej cenie, a wreszcie dodaje uwagę cenną, że zna niemiecki przekład Monitora z lat 1765 i 1766. —

W tym samym roku 1879, w którym Dr. Biegeleisen pracę swą o Bohomolcu drukował, pisał Dr. P. Chmielewski rozprawę o I. Krasickim. Dziś znajduje się ona w I seryi „Studyów i Szkiców z dziejów literatury polskiej“. (Kraków. 1890. s. 213—332) i nosi właśnie wymienioną powyżej datę. W niej spotykamy obszerniejszą charakterystykę Monitora z r. 1765, a w przypisku krytyczny ekskurs o dawniejszym, fragmentarycznym Monitorze. O Monitorze z r. 1765 powiada tu pozytywny krytyk warszawski:

„Nie mamy wprawdzie pewności, ale wszystko przemawiać się zdaje za domysłem, że „wskrzeszony“ w r. 1765 Monitor miał być organem ludzi, co wszelkimi sposobami pragnęli przeprowadzić jakiegokolwiek zmiany w ówczesnym składzie politycznym Rzeczypospolitej. Było to *pismo głęboko i szczerze przejęte ważnością swego reformatorskiego powołania*; dla niego panowanie Sasów przedstawiało się jako „czasy okropnej pamięci“ a wraz ze wstąpieniem na tron Stanisława rozpoczynał się wiek złoty; dla niego *tolerancya* religijna była *hasłem*, wynikającym zarówno z zasady miłości bliźniego, jak i z potrzeby

ulepszenia przemysłu i handlu przez zabezpieczenie wszystkim kupcom i fabrykantom wolności sumienia; dla niego zmiany wydawały się konieczne we wszystkim: w sądownictwie, w administracji, w wojsku, w położeniu mieszczan i chłopów". (s. 238—239). W dalszym toku rozbiera p. Chmielowski I numer Monitora i usiłuje w przybliżeniu składowi redakcyi określić: przyczyną ks. Fr. Bohomolca podaje za naczelnego redaktora.

Do tych nwag, przelotnie tylko i przygodnie rzucanych, dołącza p. Chmielowski nader cenny przypisek, w którym usiłuje bliżej i dokładniej oznaczyć sporadyczne u autorów naszych XVIII w. wzmianki o jakimś *dawniejszym* Monitorze. Jeśli się nie mylimy, to Dr. Chmielowski jest pierwszym krytykiem, który wykryciem owego dawniejszego czasopisma dokładniej się zajął. Na drodze tych badań dochodzi autor do wniosku, że za Augusta III wyszły 3 numery innego Monitora, którego rekaktorem, zdaje się, był ktoś z partii Czarторыskich. — My do tej kwestyi powrócimy w swoim miejscu. —

Po sumiennej monografii Dra Biegeleisena, który pierwszy może z piszących o Bohomolcu odważył się zajrzeć do Monitora głębiej i sądy swe oprzeć na własnem doświadczeniu, nie wielu już przybyło w historyi literatury badań nad tem cennem czasopismem.

Zdanowicz-Sowiński¹⁾ w swej kompilacyjnej pracy powtórzył prawie dosłownie to, co przed nimi powiedział Julian Bartoszewicz. Niema zatem po co dłużej przy nich się zatrzymywać. Włodzimierz Spasowicz, nawet w ostatniem wydaniu swych „Dziejów literatury polskiej“, które uzupełnił A. G. Bem²⁾, poświęca Bohomolcowi tylko dwa wiersze!...

Liczne za to wzmianki o Bohomolcu i Monitorze znaleźć można w dziele Władysława Smoleńskiego pod tytułem: „Przewrót umysłowy w Polsce wieku XVIII.“ (Kraków - Petersburg. 1891) zresztą bardzo chaotycznym i pełnym jednostronnych i wręcz fałszywych poglądów, ale bogatym w liczne informacye o stosunkach publicystyki w Polsce wieku XVIII. Z dzieła tego zacytujemy tylko ten ustęp, który zawiera charakterystykę Monitora:

„Monitor w popieraniu filozofii *recentiorum* energię rozwinął wielką: nikt dotkliwiej od niego nie szydził z perypatetyków, nie atakował śmieiej przesądów; pomimo tego, podobnie jak Zabawy przyjemne i pożyteczne, nie poszedł za prądem wolnomyślności, do końca istnienia wierny był stanowisku kościelnemu. Zmiany re-

¹⁾ „Rys dziejów Literatury pols.“ Wilno 1875. t. II. p. 398—9.

²⁾ Wyd. III. Kraków-Warszawa 1891. p. 214.

daktorów (?) psuły jednolitość kierunku pisma, metoda traktowania kwestyi zasadniczych zdradzała nadmierną w wypowiedzianiu zapatrywań oględność. W kwestyach drażliwych miał zwyczaj podawania artykułów pro et contra, rzadko oświadczając się za wolnomyślniejszym (sic!)... Niejednokrotnie wypowiadał pogardę dla astrologii i przesądów, sam jednak drukował bałamutne „Obserwacye o latach klimakterycznych“ (1778 N. N. 27—29), próbował nawet traktatu o ukazywaniu się duchów! Nie wierzył w potęgę rozumu, nieuilluminowanego światłem religii (sic!)... Kruszył kopie przeciwko ateuszom i deistom, bez końca szydził (sic!) nad upadkiem religijności. Strofował ojców, że przez powierzanie dzieci cudzoziemcom niekatolikom narażają je na jad kacerstwa (1771, N. 82); proponował uchwalenie konstytucyi, któraby zabraniała wojażów zagranicznych bez potrzeby istotnej (1778, Nr. 26). Mdły w argumentacyi i chwiejny, w dobie ścierania się prądów krańcowych stracił rację bytu i upadł“. (p. 331—333). Tak nam przedstawia zawartość i losy Monitora p. Smoleński „uilluminowany“ prądem wolnomyślności, której z wielkiem swoim zgorzaniem nie mógł się doszukać w Monitorze.

Zakończmy już tę zmuśną wędrówkę po niwie „dziejów“, „zarysów“ i „rysów“ historii literatury polskiej sądem o Monitorze, zawartym w dziele Adama Kulickowskiego¹⁾: (Bohomolec), mówi on, „od r. 1764 (sic) do śmierci wydawał „Monitora“, czasopismo po części literackie. Popierało dążności zacne i postępowe, przemawiając np. za mieszczaństwem i ludem, za powiększeniem obrony krajowej, za usunięciem wad zastarzałych. Zasilali je pracami swemi najznakomitsi ówczesni pisarze“. —

Oto wiązanka sądów i poglądów na wartość Monitora. Zestawienie to dałoby się zapewne uzupełnić niejednym cennym szczegółem. A jednak już ten szczupły przegląd świadczy, że autorowie, zaczawszy od świadków współczesnych a skończywszy na badaczach lat ostatnich, na to jedno bodaj godzą się bez zastrzeżeń, że Monitor był jednym z pierwszych czasopism, które objęły wszystkie niemal gałęzie publicznego i prywatnego życia narodu, aby na wszystkich polach rozwinąć je, udoskonalić i podnieść; — i że wpływ jego był nader doniosły. Studium niniejsze okazać ma, czy i o ile twierdzenie to jest prawdziwe?.

¹⁾ „Zarys dziejów literatury pols.“ Wyd. 4. Lwów 1891. p. 222.

ROZDZIAŁ II.

Powstanie „Monitora„ z r. 1765, jego cel i program, skład redakcyi i stanowisko w dziejach naszej umysłowości w XVIII w. w ogóle.

Dnia 21¹⁾ marca r. 1765. wyszedł z drukarni Mitzlerowskiej w Warszawie pierwszy numer nowego a podówczas jednego z pierwszych²⁾ czasopism tego rodzaju, pod tytułem:

„Monitor Warszawski“.

Donosząc o jego wyjściu z druku w kilka dni potem, piszą „Wiadomości Warszawskie“ (1765. N. 24 z dnia 23. III. sobota) „Monitor N. I. y II. wyszedł z drukarni Mitzlerowskiej, który Skrypt co tydzień będzie w wspomnianej Drukarni na Dunaju w Kamienicy P. Bursztynowicza na drugim piętrze wydawany.“

Rocznik pierwszy zjawił się z podwójnem hasłem, łacińskiem i polskiem. Pierwsze, na karcie tytułowej (recto) brzmiało:

„Discite iustitiam Moniti, nec temnite Divos“. Drugie, na karcie tytułowej verso, ujęte w dwa dystychy, było rodzajem zachęty do czytania:

„Narodowi postawić swemu bardziej drogi

Depozyt nie mógł, nad te Monitor przestrogi.

¹⁾ Egzemplarz bibl. Jag. ma tę datę. Egzemplarz bibl. XX. Czartoryskich podaje 23 marca. Dr. Biegeleisen również (l. c. p. 658) ostatnią zna datę. Różnica da się wytłómaczyć tem, że d. 21. marca wyszedł numer okazowy, a potem 23 marca przedrukowano go na nowo; albo że za mało wybito numeru pierwszego z d. 21. i dlatego powtórzono go d. 23.

²⁾ Podług „Obrazu“ Jochera (I, 286) pierwszym pismem polskiem o podobnym zakresie jak Monitor, byłyby „Nowe wiadomości ekonomiczne i uczone“ albo Magazyn wszystkich nauk... przez Wawcz. Mitzlera de Kolof Warsz. r. 1758. Drugiem nieco do Monitora zbliżonem byłyby „Wiadomości literackie“ od r. 1760—1763 we Wilnie. — Z łacińskich zaś naszych czasopism najbardziej do Monitora podobne są: „Acta Literaria Regni Poloniae & M. D. Lithuaniae“ Mitzlera od r. 1755—6.

Nie zazdrości swych skarbów, owszem ta jest czysta
Myśl Jego: „Niech z nich Polski Czytelnik korzysta“.

Pierwszy numer¹⁾ jest rodzajem programu i wyluszczeniem genezy pisma.

X. Franciszek Bohomolec (najprawdopodobniej) w imieniu redakcyi opowiada, że „ojcowską umyśliwszy sprawić profesją poświęca się na Monitorstwo, własnych zysków uchylwszy powaby“ (p. 2), choć nie wie, czy i jego nie spotka ten sam zawistny los, który spotkał w tej „profesyi“ jego ojca, czy i jego praca nie będzie daremną i bezowocną, jak była tamta. Lęka się zaś dlatego, że bezkuteeczność to „dziedziczna prac Imienia mojego od wieków jest nadgroda“ (p. 2). O Monitorze, który wydawał ś. p. jego ojciec, powiada, że „miał w sobie... *ducha dobrego obywatelstwa i chęć sprawnąć dobro*“ (p. 3.) a że nie był tak doskonałym, jakby mógł być, to „bardziej można przypisać czasom, w których żył, jak własnym jego skłonnościom“. (p. 3).

Dowiadujemy się więc z tego wstępu, że przed omawianym przez nas Monitorem istniał inny, który nie doczekawszy się uznania i poparcia, zeszedł bezowocnie z pola. Co to mogło być za pismo? Kto je wydawał i kiedy? Jaki był jego cel i kierunek? Na te wszystkie pytania możemy tylko prawdopodobieństwami odpowiedzieć.

Miedzy rękopisami bibl. XX. Czartoryskich w Krakowie jest jeden (L. 1195) noszący tytuł: „*Listy z okoliczności Monitorów*“. Jest to rękopis in folio, stron 138, listów 39 zawierający. Nie są to listy oryginalne, ale najprawdopodobniej ich kopie, zebrane w jedno corpus. Pierwszy zaraz list pozwala przypuścić, że autorem ich jest jakiś szlachcic „starej daty“, znajomy może kogoś z członków redakcyi Monitora. Dla tej racyi posłano mu zapewne numer okazowy lub kilka innych od razu, bo na czele I listu dziękuje za nie „nayunizeniey“ i prosi, aby mu je nadal „nie przerwanie przysyłać“, sam zaś obiecuje przysyłać redakcyi „myśli“ swe czyli uwagi nad pojedyńkowymi numerami Monitora. — Z tego właśnie listu dowiadujemy się kilku ciekawych szczegółów o dawnym Monitorze:

„Pamiętny iestem — pisze autor — Monitora myśli za przeszłego panowania wypadłych²⁾; były niektóre parciałnością za-

¹⁾ Format oktawy zachowany przez wszystkie 20 lat. Papier lichey, jak i w innych drukach XVIII w. Druk brzydki, koszlawy, z licznymi omyłkami.

²⁾ Pozwalamy sobie gdzieniegdzie interpunkcyę autora bardzo „niepiśmienenego“ poprawić dla ułatwienia czytania tych niezgrabnych i ciężkich okresów.

rażone, iako syn oycu przyznaie; ale nie można nie przyznać, że iako pomnożone były nieprawosci w publicznych y w prywatnych okolicznościach, tak ie słuszenie ganiły. Naywięcey ku upodobaniu Publicznemu były myśli dawnego Monitora: zachowanie w całości przez pilne dawnych Praw utrzymanie poruszoney bezprawiami wolności, która iest nie tylko naszego królestwa, ale kozdego człowieka szczęśliwoscią". (p. Rk. 5.) Dalej rozwodzi się nad nowym Monitorem, a w zakończeniu jeszcze raz wraca do dawnego i mówi: „To pewna, że sposób Monitora do Poprawienia publicznych i prywatnych błędów dopiero przed pułtora Latmi w naszym jest narodzie zaczęty, śmiercią króla przerwany, teraz został ponowiony, w innych (krajach?) a najwięcej w Anglij używany". (p. 6.)

Z tych wskazówek wynika, że na *półtora roku* przed zjawieniem się nowego Monitora, jeszcze za panowania Augusta III (więc przed 8 paźdz. 1763 r.) istniał niedługo jakiś Monitor inny. Bernatowicz w żywocie X. Adama, Generała Z. P., powiada¹⁾, że książę swemi pismami zasilał „dawnego Monitora". Co rozumiał przez epitet „dawny", trudno wiedzieć. To jednak przypuścić można, że i jeden i drugi Monitor musiał mu być znany, jako bibliotekarzowi w Puławach jeszcze za życia X. Adama. Na podstawie tego moglibyśmy uważać ową pierwszą próbę wydawania Monitora za Augusta III jako dzieło, w którym plany reformacyjne Czartoryskich po raz pierwszy skryształizowały się i przemówiły do publiczności. Wyrażenie naszego autora „listów", który jak obaczymy później jest szlachcicem przepadającym za „złotą wolnością", — że dawny Monitor był „parcialnością zarażony", zdaje się to przypuszczenie popierać.

Lecz kto był redaktorem starego Monitora? Bohomolec w rozbieganym numerze I (z r. 1765) nazywa go swoim „ojcem" a dawnego Monitora wydawanie — „ojcowską profesyą" Wiadomo, że ojciec X. Franciszka, Paweł Józef Bohomolec, po śmierci swej żony wstąpił również do Towarzystwa Jezusowego i był kapłanem. Ale kiedy umarł, nie wiemy. Wielądek²⁾ mówi ogólnikowo, że „przed skassowaniem zakonu umarł kapłanem", z czego nie można wyrozumieć, czy przed rokiem 1764 jeszcze żył. Choćbyśmy więc powyższe słowa Monitora z r. 1765 dosłownie brali, jako odnoszące się do ojca X. Bohomolca, to i tak stwierdzić nie możemy, czy X. Paweł Bohomolec mógł być naczelnym redaktorem starego Monitora. — Dopokąd więc

¹⁾ Ob. „Pamiętnik umiejętności moralnych i literatury". War. 1810 t. II p. 302.

²⁾ „Heraldyka" t. II. p. 561. Wyd. warszawskie z r. 1794.

nie wykryje się coś nowego, należy się wstrzymać od próżnych hipotez. To jedno chyba jest pewne, że między nowym z r. 1765 a dawnym Monitorem z r. 1763 jakiś związek istniał, kiedy w pierwszym numerze Monitora z r. 1765 jest wzmianka o starym i umyślne nawiązanie programu nowego do starego.

Jakiż był program właściwy Monitora z r. 1765? Oto redakcyja jego wypowiada nadzieję, że pismo to nowe będzie może szczęśliwsze w swych usiłowaniach od dawnego, bo „usługi narodowej zaczyna osnowę w tym czasie peryodzie, w którym życzliwsze iak dotąd kraio-wi moiemu przeznaczenia *Polskę z niewoli nierządu i niewiadomości* wyprowadzać dopuszczają... Ta zorza tak iasna dni nayspogodniejszych pozwala nam nadzieje.“ (p. 4—5) Polegając na tych zmienionych na lepsze stosunkach, które dążą do podniesienia narodu z długiego nierządu, anarchii politycznej i literackiej, wydawca Monitora z otuchą ima się tej niwy publicystycznej i pragnie do rozpoczętej budowy bodaj cegiełkę dorzucić. Plan ogólny kreśli w tych słowach: „Osięgnąć zechcę w biegu pisma tego nie tylko co polepszenia się Rządów y natury onych tykać może, ale cokolwiek czerpać w źródłach moralności, nauk, obyczajności, rozum weseląc oświecać i umysłem do rozszerzania się pole dać może“. (p. 5) Program zatem nowego Monitora obejmował *politykę* — i w tym punkcie wyróżniał się stanowczo od „Spectator’a“ angielskiego — *nauki i obyczaje*. W tych trzech sferach postanowił pracować, w tych trzech kierunkach dążyć do reform i poprawy. Wyraźnie i dobitnie podkreślił, że pragnie „polepszenia Rządów y natury onych“, a przez to stanął od razu po stronie Konarskiego i całego stronnictwa zwanego „familiją“. Mianem nauk obejmował przedewszystkiem *filozofię, historję, fizykę i matematykę*, ale trzy ostatnie tylko w ich najogólniejszych syntezach. Przez poprawę „obyczajności“ rozumiał reformę tak publicznych jak prywatnych obyczajów na wszystkich stopniach i we wszystkich warstwach; najbardziej zaś miał tu na oku *reformy w zakresie szkolnictwa i wychowania*. Ze takie a nie inne było znacznie programu, wskazuje 20 tomów Monitora swą treścią; że zaś w okazowym numerze nie było to tak dobitnie wyrażone, ale raczej tylko napomknięte, to nie jest winą redakcyi, lecz społeczeństwa, które byłoby się od zrazu do takiego pisma zraziło, gdyby było usłyszało bez ogródek, do czego ono dąży. A wtedy wszelki dobry i zbawienny wpływ Monitora byłby już z góry sparaliżowany.

Drugi numer Monitora, z d. 23 marca, zaznajamia nas ze skła-

dem jego redakcyi. Jest to fikcyja wzięta z pierwszego i drugiego numeru ang. Spectatora, z tą różnicą, że w Monitorze prócz osoby wydawcy należy do redakcyi jeszcze czterech innych, a w Spectatorze sześciu.¹⁾ — Znalazł więc „Monitor“ czterech „wspólników“. Z nimi trzy razy w tygodniu ma sesyę, na której „każdy z nas iak do ula znosi do robotnictwa Materyały; oni na siebie uważania, roztrząsania przyjęli obowiązek, na mnie ułożenia włożyli“. (p. 9.) Wspólnicy ci są: *Neokles*, *Filander*, IMc p. cześnik *Ochotnicki* i pewna „*Duchowna osoba*.“ Teraz następuje charakterystyka krótka każdego z tych współredaktorów. *Neokles* więc „wiek strawiwszy na świecie, doskonale *zna świat i ludzi*; w młodości pracą kraiovi swemu był pożyteczny, teraz laty nachylony, choć w spoczynku umie jeszcze być przydatnym; wiele widział, słyszał wiele, pełen iest przysposobionych wiadomości“. (p. 9).

Drugie miejsce dzierży *Filander* „którego imię w słodkiej trwać będzie pamięci u tych, których honor y fortuna ocalały za iego staraniem, kiedy w Lublinie y Piotrkowie przez lat kilkanaście broniąc cnotę y niewinność od zapędów zemsty y chciwej złości, wstawiał się w tey profesyi, w ktorey.. się nieieden osławia. Do cnotliwości wyprobowaney łączy *wiadomość* zupełną *Praw Oczystych*, gani bez uprzedzenia co w nich nagannego znayduie i ta iest iego nayukochańsza maxyma, że poprawa ludzi y pomnożenie światła w ludziach iest źródłem poprawy Praw y Rządów“ (p. 10).

Trzeci z rzędu, Imię P. *Ochotnicki*, cześnik parnawski, jest z tego ludzi gatunku, o których się mówi, „że dobra Dusza, podściwy; wesołość temperamentu czyni go miłym w posiedzeniu; dobry Obywatel, *zna wewnętrzne zepsucie kraju*, zgadza się na odmiany, skoro przekonać w nim można niektóre zadawniooe prewencye narodowe...“ (p. 10).

Czwarty, pewna „*Osoba Duchowna*“, na zgromadzeniach bywa rzadko, ale ilekroć się zjawi, podnosi ich wartość i dodaje im blasku swym głębokim rozumem, nauką, światobliwością i uprzejmością:

„Słabość zdrowia nie pozwala mu ani przyjąć na siebie pracowite obowiązki stanu swojego, któreby tak doskonale wykonać potrafił, ani też wysokie tego stanu Dostoieństwa, któreby mu tak sprawiedliwie należały... To nam często powtarza, że miłość Wiary i stałość w Wierze a duch prześladowania w niwczym cale do siebie nie należą, że pierwsze iest cnotą, drugie obrazą nayfundamentalniejszey cnoty każdej Wiary (a dopiero naszej:) miłości bliźniego“ (p. 12—13). r

¹⁾ Mianowicie: Sir Roger de Coverley, jakiś The gentleman bachelor, Si Andrew Freeport, Captain Sentry, Will Honeycomb i jakiś Clergyman.

Opisawszy skład redakcyi, zwraca się Monitor do publiczności i zaprasza do współpracownictwa wszystkich, którzyby chcieli w tem dziele uczestniczyć, bo Monitor przyjmie chętnie wszelakie uwagi i refleksye uad swoimi artykułami, a również i nowe „wynalazki” (spostrzeżenia) gotów jest drukować, o ile będą tego godne. —

Jak widzimy z powyższego zestawienia, charakter osób należących do formującego się Monitora tak jest zastosowany do polskich stosunków i do ówczesnego właśnie położenia, że nosi cechy na wskrós lokalne. A zatem myli się bardzo i to podwójnie X. Adam Czartoryskich G. Z. P.,¹⁾ gdy utrzymuje z wielką stanowczością, że zaraz pierwszy numer Monitora jest „co do słowa wyjęty ze Spectatora” a przełożony polszczyzną niebardzo „gramatyczną”. Bo naprzód numer pierwszy, ów program — jest własnością wyłączną Monitora, a nawet ze Spectatora nie mógł być wzięty, bo jest mu zakresem swym wręcz przeciwny; a powtóre: numer drugi, który jest podobny do 1go numeru angiels. pisma, jest całkiem przemieniony i zastosowany do naszych, miejscowych stosunków. Czy zaś napisany jest polszczyzną nie bardzo „gramatyczną”? Prawda, że w kilku razach przy negacyi jest biernik położony... więcej nie zauważyłem usterek — ale to pierwszy krok po barbarzyństwie czasów Saskich! Zresztą X. Adam pisał swe „myśli” w 30 niemal lat potem, po Krasickim, po Trembeckim, po Naruszewiczu, w dobie rozkwitu Niemcewicza — przytem pisał powoli i spokojnie, nie z pośpiechem jak pismo peryodyczne, polerował i gładził po tysiąc razy jedno zdanie²⁾ — a jednak jak ciężkie są jego peryody, jak często niezgrabne, a i czasami nie bardzo „gramatyczne”³⁾.

W tem miejscu należałoby rozpatrzeć się w kwestyi, kto się ukrywa pod zmyślonemi postaciami Neoklesów, Filandrów, Qechońskich — i innych; słowem wykazać, kto należał do stałych współpracowników Monitora, kto mu nadsyłał liczne „korespondencye”, z których bardzo wiele fikcją nie jest z pewnością, ilu autorów i jacy pisali do tego polskiego Spektatora...? W angielskiej literaturze, pracy tej trudnej a zmuudnej dokonano już dawno (Drake): oznaczono najdokładniej, kto, ile i co napisał... U nas do tej „pedanteryi” daleko.

¹⁾ Ob. jego „Myśli” p. 36. wyd. Turowsk.

²⁾ Ob. „Puławy” t. IV. p. 5.

³⁾ Por. np. w Myśl (wyd. Turowskiego p. 143:) „bez metodu!” (p. 11) „lekko dotykali takowe przedmioty” etc.

To też kto się zabiera do badań tego rodzaju, co niniejsze, musi być przygotowany na liczne zawody...

Historycy literatury naszej¹⁾ utrzymują w ogóle, że w Monitorze pracowali: X. Fr. Bohomolec, jako redaktor główny, X. Adam G. Z. P., wojewoda inflancki Rogaliński, Stan. Konarski, I. Krasicki, Naruszewicz, Wyrwicz, Chreptowicz (jaki?), Albertrandi i Minasowicz (Józef Epifani). Streszczając Monitora dla niniejszego studium, wykryłem jeszcze kilku innych, atoli nie zdołałem stwierdzić tego, co po literaturach utrzymują. Zamierzam tego dokonać w osobnej rozprawie, która z natury swojej musi być bardzo statystyczną, a wymaga jeszcze bardzo wielu porównań, zestawień i badań nad dziełami i utworami epoki Stanisławowskiej. Muszę więc na razie kwestyę tę zostawić na uboczu, a przejść do rozbioru treści Monitora.

Trudno jest zdawać sprawę z pisma peryodycznego tego rodzaju co np. angielski Spectator lub nasz Monitor. Na 3 lub 4 karteczkach druku in 80 mieści się tu artykułik, który zwykle dla siebie pewną stanowi całość. Rzadko tylko jedna materya ciągnie się przez szereg numerów. W Monitorze bywa to wtedy, gdy chodzi o jakąś doniosłą kwestyę polityczną, społeczną lub ekonomiczną.

W ogóle panuje więc i w nim ogromna różnorodność; przedmioty ciągle się zmieniają, tworząc mozaikę złożoną z najróżnorodniejszych motywów. Pojedyncze te motywy ująć i wydzielić tak, by się im można przypatrzeć z bliska a przytem nie popsuć wrażenia całości, będzie zadaniem następujących części niniejszego studium.

Już pobieżny rzut oka na treść Monitora w ogóle wystarcza, aby obudzić zajęcie. „Miłość kraiu y oświata ziomków“²⁾ — jak sam mówi — podała mu jedynie pióro do ręki. Zastał pole zachwaszczone i porośłe cierniem wszelkiego rodzaju. Aby je oczyścić i pod nowy siew przygotować, musiał brać się do wszystkiego, nie mógł niczego pomijać, nie mógł niczego zostawiać na uboczu. Poprawa rządu, oświaty i nauk; podniesienie gospodarstwa, handlu i przemysłu; reforma sądownictwa i wychowania, obyczajów publicznych i domowych... aż do „savoir vivre“, wszystko to wchodziło w jego program, o wszystkim więc musiał mówić, wszystkim się zajmować. A umiał traktować rzecz

¹⁾ Ob. cytaty w rozdz. I.

²⁾ Cytować będziemy Monitora dla krótkości w ten sposób: M. 1765 p. 396. M = Monitor 1765 = rok p. 396 = strona (przywiedzonego tu tekstu). Czasem miasto strony podawać będziemy tylko numer.

każdą konkretnie, jasno i zrozumiale, po prostu i przystępnie; a przytem okraszał ją swym czerstwym humorem, zabawiał swoim dowcipem, który go szczególnie wtedy nie opuszczał, gdy miał spełniać swój urząd moralizatorski i smagać występki lub śmieszności codziennego życia. Dla tych wszystkich przymiotów — o wadach będzie mowa w miejscu dogodniejszym — sądzimy, że czytano go chętnie, a najlepszym tego dowodem jest to, że redakcyę ze wszystkich stron kraju powodziały listów z uwagami i zażaleniami niemal zalewano. Bo był Monitor dla ówczesnego społeczeństwa nowością nielada. Odzywał się śmiało, mówił o każdej rzeczy otwarcie, a gdy chciał coś wyśmiać i tą drogą zohydzić, umiał uczynić to bardzo dowcipnie i bardzo plastycznie. Dlatego ogół prostodusznej szlachty, choć Monitor o nikim po imieniu nie mówił, brał to wszystko jako przytyk do siebie i sierzdził się i gniewał na „sromotne oszczerstwa“ Monitora. Była zaś ta szlachta tak naiwną, że żale swe i skargi na szarpanie swej sławy wylewała w listach do Monitora.. Tego mu właśnie było potrzeba! On brał te listy, zarzuty ich rozbierał krytycznie i z rzekomych argumentów zagorzałych zwolenników dawnych przesądów nowy kręcił bicz przeciwko „Sarmatyzmowi“. Aby poznać tę jego taktykę i ocenić, ile reformacyjnego pierwiastku wniósł w każdą sferę życia publicznego i prywatnego, rozrzucone tu i ówdzie, a treścią do siebie należące przedmioty zbierzemy w pewne grupy i szeregi i po kolei o każdym z nich mówić będziemy. *W pierwszej z nich zajmiemy się sprawami publicznymi*, o ile ściślej łączą się z dobrobytem i pomyślnością państwa. Podniesienie *powagi rządu i króla; reforma trybunałów i praw; podatki, skarbu, i wojskowość; walka z politycznymi narowami szlachty, z jej pychą i butą rodową, która obracała w niwecz najlepsze zamiary rządu; podniesienie mieszczan i ludu, gospodarki rolniczej, handlu i przemysłu...* oto wytyczne niejako punkta, do których dadzą się w tej pierwszej grupie nawiązać rozrzucone po całym Monitorze liczne rozprawki. A zamknijemy tę pierwszą grupę, jakby złotą klamrą: pojęciem *o wolności i miłości ojczyzny*, jakiego obrońcą i rzecznikiem był Monitor.

(c. d. n.).

SKŁAD

grona nauczycielskiego

przy końcu roku szkolnego 1894.

1. *Waszyca Arnold T. J.*, dyrektor, uczył proped. w kl. VIII., jęz. niem. w kl. VIII.; tygodniowo godzin 6.
2. *Boc Antoni T. J.*, gospodarz klasy I., uczył rel. w kl. I., V., VI., VII., VIII.; jęz. łac. i niem. w kl. I.; proped. w kl. VII.; tygod. godz. 26.
3. *Czeżowski Romuald T. J.*, gospodarz kl. VII., uczył mat. w kl. III., IV., VII.; fizyki w kl. IV., VII.; hist. nat. w kl. III.; tygodniowo godzin 17.
4. *Gromadzki Aleksander T. J.*, gospodarz kl. VIII., uczył mat. w kl. I., II., V., VI., VIII.; fizyki w kl. VIII.; tygodniowo godzin 18.
5. *Kannenberga Józef*, uczył jęz. niem. w kl. IV., V., VI., VII.; tygodniowo godzin 16.
6. *Kapawn Leon T. J.*, gospodarz kl. V., uczył jęz. łac. w kl. VII.; jęz. greck. w kl. VII.; jęz. pol. w kl. IV., V.; tygodniowo godzin 15.
7. *Klisiecki Andrzej*, uczył jęz. pol. w kl. I., II., III.; tygodniowo godzin 9.
8. *Koppens Romuald T. J.*, gospodarz kl. VI., uczył jęz. polskiego w kl. VI.; tygodniowo godzin 3.
9. *Krysa Jakób T. J.*, gospodarz kl. II., uczył historii i geografii w kl. I., II.; tygodniowo godzin 7.
10. *Kubliński Jan*, uczył jęz. łac. w kl. IV., V.; jęz. greck. w kl. V.; tygodniowo godzin 17.
11. *Łopuszyński Jan*, uczył jęz. łac. w kl. VI., VIII.; jęz. greck. w kl. VI.; tygodniowo godzin 16.

12. *Markiewicz Michał*, uczył hist. i geogr. w kl. V., VI., VII., VIII.; jęz. pol. w kl. VII., VIII.; tygodniowo godzin 19.
13. *Poselt Joachim*, uczył jęz. łac. w kl. III.; jęz. greck. w kl. IV.; tygodniowo godzin 10.
14. *Pryjma Jan*, uczył jęz. łac. w kl. II.; jęz. greck. w kl. III.; jęz. niem. w kl. II.; tygodniowo godzin 18.
15. *Stefański Kazimierz T. J.*, gospodarz kl. III., uczył jęz. niem. w kl. III. tygodniowo godzin 4.
16. *Stopka Jacek T. J.*, gospodarz kl. IV., uczył jęz. greck. w kl. VIII.; hist. i geogr. w kl. III., IV.; tygodniowo godzin 12.
17. *Zawadil Wacław*, uczył hist. nat. w kl. I., II., V., VI.; tygodniowo godzin 8.
18. *Hrubant Ottokar T. J.*, uczył rel. w kl. II., III., IV.; tygodniowo godzin 6.

Przedmioty nadobowiązkowe.

Nauki języka francuskiego i angielskiego, rysunków, kaligrafii, śpiewu — przeważnie po dwie lekcye tygodniowo — udzielali członkowie Zakonu; języka ruskiego ks. prof. *J. Łopuszyński*. Gimnastyki zaś, szermierki i muzyki udzielali nauczyciele świeccy.

W klasach prywatnych udzielali przedmiotów wszystkich wyłączenie członkowie Zakonu.

II.

Rozkład nauk i książki szkolne w roku szk. 1893/4.

KLASA I.

1. **Religia.** 2 godziny tygodniowo. Nauka wiary i obyczajów, podług Katechizmu Deharba.
2. **Język łaciński.** 8 godz. tygodn. Nauka o formach prawidłowych i najpotrzebniejsze wiadomości o przyimkach i spójnikach na odpowiednich przykładach podług Zwięzłej gramatyki Z. Samolewicza i Przykładów Samolewicza-Soltysika. — Co tydzień zadanie szkolne.

- 3. Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Z gramatyki: Elementarna nauka o zdaniu pojedynczem i złożonem, odmiana imienia i słowa w głównych zarysach, nadto w ciągu całego roku przygodne poznawanie wszystkich innych części mowy i przygodna nauka składni; poznanie najważniejszych znaków pisarskich. — b) Czytanie wzorów według Wypisów t. I., objaśnianie, zdawanie sprawy z rzeczy poprzednio przeczytanej i dokładnie objaśnionej. — c) Deklamacya: Uczenie się na pamięć i należyte wygłaszanie zawartych w Wypisach, a poprzednio objaśnionych pięknych utworów poetycznych, niekiedy ustępów prozaicznych. — d) Wypracowania stylistyczne: 4 na miesiąc. W I. płr. wyłącznie dyktaty, w II. płr. na przemian ćwiczenia ortograficzne i wypracowania stylistyczne, zrazu tylko szkolne, pod koniec roku także domowe.

Książki: Gramatyka Małeckiego, wyd. 8. i I. tom Wypisów dla klas niższych.

- 4. Język niemiecki.** 6. godz. tygod. Nauka na podstawie Ćwiczeń niemieckich Germana i Petelenza na kl. I. — Co tydzień zadanie szkolne.
- 5. Geografia.** 3 godz. tygodn. Wstępne pojęcia z geografii fizycznej i matematycznej. Łądy, morza, półwyspy, wyspy, przylądki, jeziora, rzeki i góry. Zarys krótki geografii politycznej, podług książki Benoniego i Tatomira. Ćwiczenia kartograficzne w obu półroczach.
- 6. Matematyka.** 3 godz. tygodn. W pierwszym półroczu arytmetyka, w drugim arytmetyka naprzemian z geometryą.

Z arytmetyki: Liczenie słowne i piśmienne. Cztery główne działania liczbami całymi niemianowanymi. Nauka o ułamkach dziesiętnych z wyjątkiem zamiany ułamków dziesiętnych na zwyczajne i na odwrot. — Nauka o liczbach wielorakich. Podzielność liczb i rozkładanie na czynniki pierwsze. Kurs elementarny nauki o ułamkach zwyczajnych [t. j. tworzenie ułamków, ich upraszczanie, zwiększanie i zmniejszanie (mnożenie i dzielenie przez liczby całe), dodawanie i odejmowanie; mnożenie i dzielenie przez ułamek].

Z geometryi: Zasadnicze pojęcia o ilościach przestrzennych. Linia kołowa. Kąty. Linie równoległe. Trójkąty — do związku między bokami a kątami trójkąta włącznie.

Ćwiczenia domowe na każdą godzinę. Co miesiąc zadanie szkolne.

Książki: Arytmetyka Zajączkowskiego. Cz. I. Wyd. 3. Geometrya Mocnika w tłumaczeniu Maryniaka. Cz. I.

7. **Historia naturalna.** 2 godz. tygodn.

a) Zoologia (6 miesięcy): Zwierzęta ssące (30 gatunków); owady (20 gatunków).

b) Botanika (4 miesiące): Wiadomości wstępne i opis przedstawicieli rodzin: jaskrowatych, krzyżowych, migdałowatych, różowatych, malinowatych, jabłkowatych, ślazowatych, psiankowatych, wargowych, liliowatych i palm — z uwzględnieniem form pokrewnych, zwłaszcza uprawnych, pożytecznych i szkodliwych.

Książki: Zoologia Nowickiego, wyd. 6. Botanika Rostafińskiego, wyd. 2.

KLASA IIa+b.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Dzieje starego Zakonu podług książki Dąbrowskiego.

2. **Język łaciński.** 8 godz. tygodn. Powtórzenie i uzupełnienie prawidłowej odmiany imion i słów, nieprawidłowa odmiana imion i słów, nieodmienne części mowy, ważniejsze prawa o cons. temp. w zdaniach pobocznych, accus. i nomin. cum infinitivo, ablat. absolut., gerundium, gerundivum, coniug. periphr. (przygodnie). — Co miesiąc 3 zadania szkolne, 1 domowe.

Książki: Zwięzła gramatyka Z. Samolewicza i przykłady do tłumaczenia tegoż autora na klasę II.

3. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Z gramatyki (1 godz. tygodn.). Elementarne powtarzanie i uzupełnianie najważniejszych prawideł głosowni i pisowni, odmiany imienia i słowa, tudzież nauki o zdaniu pojedynczem, tak prostem, jak rozwiniętem; nauka o zdaniu złożonem, interpunkcyja. b) Czytanie wzorów i c) Deklamacya jak w kl. I. —

d) Wypracowania stylistyczne: 3 na miesiąc, naprzemian szkolne (niekiedy dyktaty) i domowe.

Książki: Gramatyka Małeckiego, wyd. 8. i Wypisów dla klas niższych tom II.

4. **Język niemiecki.** 5 godz. tygodn. Nauka na podstawie Ćwiczeń niemieckich Germana i Petelenza na kl. II. — Co tydzień zadanie szkolne.

5. **Historia i Geografia.** a) Historia 2 godz. tygodn.: Dzieje starożytne sposobem biograficznym opowiadane. —

b) Geografia 2 godz. tygodn.: Szerokość i długość geograficzna; geografia fizyczna i polityczna Azji i Afryki, oro- i hydrografia Europy; szczegółowy opis południowej i zachodniej Europy — podług książki Baranowskiego i Dziedzickiego.

6. **Matematyka.** 3 godz. tygodn. naprzemian arytmetyka i geometrya.

Z arytmetyki: Wspólna miara i wspólna wielokrotność. Systematyczna nauka o ułamkach zwyczajnych. Zmiana ułamków zwyczajnych na dziesiętne i naodwrot. — O regule trzech prostej (stosunki i proporcje). O regule procentu i potrącania procentu. Najważniejsze wiadomości o monetach, miarach i wagach.

Z geometryi: Przystawianie trójkątów i zastosowania. Ważniejsze własności koła, czworoboków i wieloboków.

Książki i zadania jak w kl. I.

7. **Historia naturalna.** 2 godz. tygodn. W I. półroczu Zoologia: Ptaki, gady, płazy, ryby w stosownym wyborze, — podług książki Nowickiego.

W II. półroczu Botanika: Rozpoznawanie i opis trzydziestu roślin zarodkowych i kilku zarodnikowych, z uwzględnieniem ważniejszych form pokrewnych krajowych i zagranicznych, zwłaszcza uprawnych, pożytecznych i szkodliwych, — podług książki Rostafińskiego w wydaniu drugim.

KLASA IIIa+b.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Dzieje nowego Zakonu podług książki Dąbrowskiego.

2. **Język łaciński.** 6 godz. tygodn. Gramatyka (3 godz.): Składnia zgody i rzędu podług gramatyki Z. Samolewicza-Sołtysika i przykładów Próchnickiego. — Lektura (3 godz.): Cornelii Nepotis (wyd. Kłaka) Aristides, Cimon, Epaminondas, Pelopidas, Miltiades, Themistocles. Co miesiąc dwa zadania szkolne i 1 domowe.
3. **Język grecki.** 5 godz. tygodn. Odmiana prawidłowa imion i słów zakończonych na „omega“ na podstawie odpowiednich przykładów — podług gramatyki Fiderera i przykładów Schenkla w tłumacz. Lewickiego-Parylaka. — Od połowy I. półroczu co 14 dni zadanie domowe albo szkolne naprzemian.
4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Z gramatyki (2 razy po pół godz. na tydzień): Systematyczna nauka deklinacji i składni rzędu. Powtórzenie nieodmiennych części mowy, prawideł pisowni i znaków pisarskich. — b) Czytanie, objaśnianie i zdawanie sprawy z ustępów w III. t. Wypisów zawartych, z podawaniem krótkich wiadomości o życiu i zasługach tych pisarzy, z których dzieł poznano wyjątki. — c) Deklamacja jak w kl. I. — Wypracowania stylistyczne: 2 na miesiąc, naprzemian domowe i szkolne.
Książki: Gramatyka Małeckiego i Wypisów dla klas niższych t. III.
5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. Nauka na podstawie gramatyki Petelenza (do składni) i Wypisów Germana-Petelenza na kl. III. — Co 14 dni zadanie szkolne lub domowe.
6. **Historia i Geografia.** 3 godz. tygodn. (naprzemian 1 godz. historia, 1 godz. geografia). a) Historia: Dzieje średniowieczne sposobem biograficznym opowiadane. — b) Geografia: Uzupełnienie geografii matematycznej. Szczegółowa geografia środkowej, północnej i wschodniej Europy (z wyłączeniem monarchii austr.-węg.); geografia Ameryki i Australii, — podług książki Baranowskiego i Dziedzickiego.
7. **Matematyka.** 3 godz. tygodn. (naprzemian 1 godz. arytm., 1 geom.) a) Arytmetyka: Cztery główne działania liczbami całkowitymi i ułamkowymi liczbami ogólnymi. Podnoszenie do drugiej potęgi. Wyciąganie pierwiastka kwadratowego. W zastosowaniu do geometrycznych obliczeń: liczby niepełne, skrócone mnożenie i dzielenie; zastosowanie skró-

conego dzielenia przy wyciąganiu pierwiastka kwadratowego. — b) Geometrya: Główne przypadki porównywania, przemiany i podziału figur płaskich. Pomiar długości i powierzchni. Twierdzenie Pitagorasa. Najważniejsze rzeczy o podobieństwie figur płaskich.

Książki: Arytmetyka Zajączkowskiego, część II. i Geometrya Mocnika w tłumacz. Maryniaka, część II.—Zadania piśmienne jak w kl. I.

8. **Nauki przyrodnicze.** 2. godz. tygodn. W I. półroczu Fizyka doświadczalna: Wiadomości wstępne. Stan skupienia ciał. Nauka o cieple i najważniejsze rzeczy z chemii nieorganicznej.— W II. półroczu Mineralogia: Rozpoznanie i opis 48 gatunków minerałów ważnych i rozpowszechnionych, bez względu na porządek systematyczny, ale z uwzględnieniem wiadomości nabytych w I. półroczu z fizyki i chemii; z okazaniem, przy sposobności, najpospolitszych skał.

Książki: Fizyka Soleskiego, wydanie 2. Mineralogia Łomnickiego, wyd. 2.

KLASA IV.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Wykład obrzędów i religijnych zwyczajów, podług książki Jachimowskiego.
2. **Język łaciński.** 6 godz. tygodn. a) Gramatyka (I. półroczu 3, w II. półr. 2 godz. tygodn.). Właściwości w użyciu imion, nauka o użyciu czasów i trybów, infinitivus, accus. i nom. cum infin., oratio obliqua, participium, gerundium, supinum, prozodya i nauka o hexametrze daktylicznym akatalektycznym i katalektycznym w 3. i 6. stopie.

b) Lektura (w I. półr. 3, w II. półr. 4 godz. tygodn.). a) Caesaris de bello Gallico ks. I. rozdz. 1—29; ks. V., ks. VII. b) Ovidii Metam., Fast. i Trist. wymyki. — Co miesiąc 2 zadania szkolne i 1 domowe.

Książki: Gramatyka Z. Samolewicza-Soltysika: Przykłady do tłumaczenia Próchnickiego, Cezar w wydaniu Bednarskiego, Ovidius w wydaniu Grysara-Ziwsy-Skupnicwicza.

3. **Język grecki.** 4 godz. tygodn. Uzupełnienie i powtórzenie nauki odmiany słów zakończonych na „omega“, słowa zakoń-

czone na „mi“, i słowa nieprawidłowe, najważniejsze rzeczy ze składni na podstawie odpowiednich przykładów. Co miesiąc dwa zadania naprzemian domowe i szkolne.

Książki: Gramatyka Fiderera; Ćwiczenia Schenkla-Lewickiego-Paryłaka.

4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Z gramatyki (1 godz. tygod.): Systematyczna nauka konjugacyi i składni w obrębie czasownika; systematyczna nauka o zdaniu złożonym i o określe. — Wierszowanie, — W końcu roku powtórzenie całego materiału gramatyki w ogólnym zarysie. — b) Czytanie wzorów podług Wypisów t. IV. ze zwracaniem uwagi na układ całości czytanych ustępów. — c) Deklamacja jak w kl. I. — d) Wypracowania stylistyczne dwa na miesiąc, naprzemian domowe i szkolne.

Książki: Gramatyka Małeckiego i IV. tom Wypisów dla klas niższych.

5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. a) Nauka o zdaniu pojedynczym, rozwiniętem, zdaniu ściągniętem i złożonym, o użyciu pojedynczych części mowy podług gramatyki Petelenza. — b) Czytanie, objaśnianie, opowiadanie i uczenie się częściowe na pamięć ustępów niemieckich, tłumaczenie ustępów polskich z Wypisów Germana-Petelenza na kl. IV.

Zadania piśmienne jak w kl. III.

6. **Historja i Geografia.** 4 godz. tygodn. a) Geografia 2 godz. tygodn.: Geografia fizyczna i polityczna monarchii austro-węgierskiej z uwzględnieniem płodów poszczególnych krajów, zatrudnienia, stosunków handlowych i przemysłowych, jakoteż oświaty ludów. Ćwiczenia kartograficzne. — b) Historia 2 godz. tygodn. Dzieje nowożytne: najważniejsze osoby i zdarzenia; dzieje monarchii austro-węgierskiej.

Książki: Welter-Sawczyński. Dzieje powszechne skrócone. Cz. III. — Benoni—Majerski. Geografia austr.-węgierskiej monarchii. Wyd. 2.

7. **Matematyka.** 3 godz. tygodn. Rozkład godzin jak w kl. III. a) Arytmetyka: Równania oznaczone 1. stopnia o jednej i kilku niewiadomych. Równania dwuwyrazowe drugiego

i trzeciego stopnia przy rozwiązywaniu zagadnień geometrycznych. Podnoszenie do trzeciej potęgi. Wyciąganie pierwiastka sześciennego. Stosunki i proporcje. Reguła trzech składana. Reguła łańcuchowa. Procent składany. Rachunek terminu, spółki i mieszaniny. — b) *Geometria*: Stereometria.

Książki jak w kl. III. — Co miesiąc zadanie szkolne, co lekeja ćwiczenia domowe.

8. **Fizyka.** W I. półr.: Magnetyzm, elektryczność, mechanika; w II. półr.: hydrostatyka i aerostatyka; nauka o głosie i świetle. — Najważniejsze wiadomości z geografii matematycznej i kosmografii.

Książka: Soleski, Fizyka dla klas niższych. Wyd. 2.

KLASA Va+b.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Apologetyka i dogmatyka ogólna podług książki Martina w tłumaczeniu polskim Jachimowskiego.

2. **Język łaciński.** 6 godz. tygodn. a) Lektura: (5 godzinowa). a) Livius I. XXII. b) Z Owidiusa wyjątki.

b) Ćwiczenia gramatyczno - stylistyczne na podstawie lektury. (3 godz. tygodn). — Co miesiąc zadanie szkolne.

Książki: Gramatyka Z. Samolewicza, Livius wydanie Zingerle — Majchrowicz, Ovidius w wydaniu Grysara-Ziwsy-Skupniewicza.

3. **Język grecki.** 5 godz. tygodn. a) Lektura (4 godz.): Z Chrestomaty Fiderera Xenoph. Anab. Z Homera Iliady ks. I. b) Gramatyka (1 godz.): Składnia zgody i rzędu podług gram. Curtiusa-Hartla-Cwiklińskiego z tłumaczeniem odpowiednich zdań i ćwiczeń z Schenkla-Lewickiego-Parylaka. — Cztery zadania szkolne na półrocz.

4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Czytanie wzorów najważniejszych gatunków poezji i prozy na podstawie Wypisów Próchnickiego i poznanie zwykleszych tropów i figur. Wiadomości historyczno-literackie o odnośnych pisarzach. — b) Deklamacja wybranych ustępów poetycznych i prozaicznych. — c) Wypracowania stylistyczne co miesiąc na przemian domowe i szkolne.

5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. Czytanie Wypisów Wernera-Petelenza na kl. V. z odpowiednim objaśnieniem gramatycznym i stylistycznym. Ćwiczenia w opowiadaniu i uczenie się na pamięć cenniejszych ustępów prozaicznych i poetycznych. Uzupełnienie składni podług gramatyki Petelenza. — Co trzy tygodnie zadanie domowe lub szkolne.
6. **Historia i Geografia.** 3 godz. tygodn. Dzieje starożytne aż do podbicia Italii w połączeniu z geografią państw starożytnych podług książki dra W. Zakrzewskiego.
7. **Matematyka.** 4 godz. tygodn. a) Arytmetyka (2 godz.): Cztery działania zasadnicze. Podzielność liczb. Największa wspólna miara i najmniejsza wspólna wielokrotność. Nauka o systemach liczb wogóle, a szczegółowo o dziesiętkowym. Ułamki zwyczajne i dziesiętne. Stosunki i proporcje w zastosowaniu. Równania I. stopnia o jednej i kilku niewiadomych oznaczone. Podług algebry dra Pl. Dziwińskiego. b) Geometria (2 godz.): Planimetria umiejętnie uzasadniona podług książki Mocnika-Staneckiego. — Co miesiąc zadanie szkolne, co lekcya ćwiczenie domowe.
8. **Historia naturalna.** 2 godz. tygodn. W I. półr. Mineralogia: Krystalografia w krótkim zarysie. Systematyczne omówienie ważniejszych minerałów ze względu na ich fizyczne, chemiczne i inne pouczające własności, z wyłączeniem form rzadkich lub dla uczniów nieprzystępnych, jednak z uwzględnieniem kilkunastu pospolitych skał. Przy końcu półroczu jak najzwięźlejszy zarys nauki o rozwoju ziemi. — Książka: Mineralogia Łomnickiego dla klas wyższych.
W II. półr. Botanika: Charakterystyka grup roślinnych podług systemu naturalnego, tudzież cechy najważniejszych rzędów na podstawie znajomości budowy morfologicznej i anatomicznej typowych postaci; przy sposobności wytłómaczenie czynności życia roślin i wzmianka o zaginionych formach kopalnych, z pominięciem zbędnych systematycznych szczegółów, podług książki Rostańskiego dla klas wyższych.

KLASA VIa+b.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Dogmatyka szczegółowa podług książki Martina w tłum. polskim Jachimowskiego.

2. **Język łaciński.** 6 godz. tygodn. a) Lektura: Sallustii Jugurtha; Ciceronis in Catilinam or. I.; Vergilii Eclogae I., V., Georgicon II. III. Aeneidos I. — b) Gramatyka (3 godz. na miesiąc): Ćwiczenia gramatyczne i stylistyczne na podstawie lektury.

Co miesiąc zadanie szkolne.

3. **Język grecki.** 5 godz. tygodn. a) Lektura (4 godz.): Z Homera Iliady: VI., VII., XVI., XVIII., XXII. z opuszczeniem rozdz. 57 i 61—99 w stosownym wyborze, obejmującym 2275 wierszy; z Herodota: VII. — Xenoph. Obrona Sokratesa. — b) Gramatyka (1 godz. tygodn.): Ćwiczenia gramatyczne i stylistyczne na podstawie lektury.

Cztery zadania szkolne na półroczu.

4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. Czytanie i objaśnianie arcydzieł literatury polskiej od Mikołaja Reja do Stanisława Konarskiego podług Wypisów Tarnowskiego-Wójcika t. I. Na tej podstawie historia literatury od początku do końca w. XVIII. Przeczytano w całości: Ogniem i mieczem. — Odprawa posłów. — Wzywanie do pokuty Skargi. — Prywatna lektura: Potop. — Listopad. — Uczenie się na pamięć celniejszych utworów poetycznych i zdawanie sprawy z lektury prywatnej.

Zadania jak w kl. V.

5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. Stylistyka, metryka, poetyka. Czytanie Wypisów Petelenza-Wernera w połączeniu z rozbiorem stylistycznym i objaśnieniami rzeczowemi, tudzież z uwzględnieniem rodzajów poezji. Uczenie się na pamięć celniejszych utworów poetycznych w obu półroczach.

Zadania jak w kl. V.

6. **Historia i Geografia.** 4 godz. tygodn. Historia starożytna od wojen punickich. Historia średniowieczna w połączeniu z geografją aż do odkrycia Ameryki, — podług książki Dra Zakrzewskiego.

7. **Matematyka.** 3 godz. tygodn. (na przemian 1 godz. arytm., 1 godz. geom.). a) Arytmetyka: Nauka o potęgach, pierwiastkach i logarytmach, równania II. stopnia o jednej niewiadomej i wykładnicze (1. postać) — podług algebry Dra P. Dziwińskiego. — b) Geometria: Stereometria, goniometria i trygonometria do rozwiązania trójkątów pro-

stokątnych włącznie — według książki Mocnika-Staneckiego.

Zadania i ćwiczenia jak w kl. V.

8. **Historia naturalna.** 2 godz. tygodn. Najpotrzebniejsze wiadomości o budowie ciała ludzkiego i o czynnościach jego organów z dodaniem przy sposobności uwag z zakresu higieny. Gromady zwierząt kręgowych i ważniejsze grupy zwierząt bezkręgowych w ich typowych postaciach, przytem własności rozwojowe, anatomiczne i morfologiczne, z uwzględnieniem ważniejszych form paleontologicznych, według książki Petelenza.

KLASA VIIa+b.

1. **Religia.** 2 godz. tygodn. Etyka według książki Martina w tłóm. Soleckiego.
2. **Język łaciński.** 5 godz. tygodn. a) Lektura (4 godz.): Cicero Pro Milone, Pro Archia poeta, Laelius (wyd. Kornitzer-Sołtysik); Verg. Aen. VI. (wyd. Eichlera). — b) Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne na podstawie lektury (1 godz.) — Zadania jak w kl. V.
3. **Język grecki.** 4 godz. tygodn. a) Lektura (3 godz. tygodn.): Demostenesa Olint. I., II., Phil. I. (wyd. Wotke); Homera Odys. V., VI., VII., XIII. (lektura pryw.) (wyd. Pauly-Wotke). — Co tydzień ćwiczenia gram. 1 godz. — Zadania jak w kl. V.
4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. a) Czytanie i objaśnianie arcydzieł literatury polskiej w wyjątkach, w I. półr. podług Wypisów Tarnowskiego-Wójcika cz. I., w II. półroczu według Wypisów Tarnowskiego-Próchnickiego cz. II. W całości czytano Słowackiego „Balladynę“ — Korzeniowskiego „Powrót do gniazda“ i „Kollokacyę“. b) Historia literatury od Krasickiego do Mickiewicza włącznie. c) Deklamacya i zdanie sprawy z lektury domowej. d) Wypracowania stylistyczne, 5 na półrocze, przeważnie domowe.
5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. — Czytano z Wypisów Petelenza i Wernera ważniejsze ustępy odnoszące się do literatury dawniejszej aż do działalności wspólnej Göthego i Schillera,

łącząc lekturę z rozbiorem stylistycznym i objaśnieniami estetycznymi i historyczno-literackimi. — Uczono się na pamięć cenniejszych ustępów z lektury. — W całości przeczytano: Goethego „Hermann und Dorothea“; Lessinga „Minna von Barnhelm“; Schillera „Jungfrau von Orleans“ i „Wilhelm Tell“. — Z historii literatury wzięto krótki pogląd na literaturę dawniejszą aż do wspólnej działalności Göthego i Schillera. — Zadania co miesiąc naprzemian domowe i szkolne.

6. Historia i Geografia. 3 godz. tygodn. Historia nowożytna z uwzględnieniem dziejów wewnętrznych Europy i geografii aż do nowszych czasów podług książki Gindelego w tłóm. Markiewicza.

7. Matematyka. 3 godz. tygodn. Rozkład godzin jak w kl. VI.
a) A r y t m e t y k a: Równania kwadratowe o jednej i dwóch niewiadomych, tudzież równania wyższych stopni dające się sprowadzić na równania kwadratowe; równania odwrotne, przestępne i nieoznaczone I. stopnia. Szeregi. Rachunek procentu składanego i rachunek rent. Kombinacje i wzór Newtona. — b) G e o m e t r y a: Trygonometria. Zastosowanie algebry do geometryi i analityka płaska.

Książki: Mocnik-Stanecki, Geometria dla wyższych klas; logarytmy Adama. — Zadania i ćwiczenia jak w kl. V.

8. Fizyka. 3 godz. tygodn. Uzupełnienie nauki z niższego gimnazjum o ogólnych własnościach ciał. Mechanika. Nauka o cieple. Chemia.

Książki: Fizyka Dra Tomaszewskiego i Kaweckiego; Chemia Dra Tomaszewskiego,

9. Propedeutyka filozofii. 2 godz. tygodn. Logika, podług książki Kozłowskiego z dołączeniem nauki o określeniu, podziale, dowodach i metodzie.

KLASA VIIla + b.

1. Religia. 2 godz. tygodn. Historia kościelna podług książki Wapplera-Jakubowicza.

2. **Język łaciński.** 5 godz. tygodn. a) Lektura: (4 godz.). Horatius: 20 ód, 1 epoda, 1 list. — Tacitus: Annales I. —
b) Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne na podstawie lektury (1 godz.). — Zadania jak w kl. V.
3. **Język grecki.** 5 godz. tygodn. Lektura: Platona Apologia, Laches, Eutyfron; Sofoklesa Edyp król; Homera Odyssea, XVI, XIX. — Zadania jak w kl. VI.
4. **Język polski.** 3 godz. tygodn. Czytanie arcydzieł literatury narodowej z okresu od r. 1830—1860 z uwagami historyczno — literackimi i poglądem na czasy najnowsze — na podstawie cz. II. Wypisów pol. prof. Tarnowskiego i Próchnickiego. — W II. półroczu powtarzanie historii literatury od czasów najdawniejszych. — W całości przeczytano: Krasińskiego „Nieboską komedję“; — Pola „Mohorta“; — Kraszewskiego „Stara baśń“.
Zadania jak w klasie VII.
5. **Język niemiecki.** 4 godz. tygodn. W całości przeczytano: Schiller'a: „Maria Stuart“, Goethe'go: „Egmont“, Szekspira: „Makbet“, Schiller'a „Braut von Messina“. — Z historii literatury powtórzono i uzupełniono dawniejsze czasy i doprowadzono literaturę aż do śmierci Goethe'go. Nadto podano uczniom krótkie wiadomości o wybitniejszych poetach nowszych z szczególniejszem uwzględnieniem poetów austriackich. — Zadania jak w kl. VII.
6. **Historia i Geografia.** 3 godz. tygodn. W I. półroczu: Dzieje monarchii austriacko-węgierskiej z uwzględnieniem związku ich z dziejami powszechnymi podług książki Tomka w tłóm. polsk. Markiewicza. — W II. półr.: Geografia i statystyka monarchii austriacko-węgierskiej i powtórzenie historii greckiej i rzymskiej podług książki Gindelego w tłóm. Markiewicza.
7. **Matematyka.** 2 godz. tygodn. Powtórzenie materiału przerobionego w 3 poprzednich klasach, głównie przez rozwiązywanie licznych zagadnień.
Zadania i książki jak w kl. VII.
8. **Fizyka.** 3 godz. tygodn. Elektryczność i magnetyzm. Ruch falowy. Akustyka, optyka i zasady astronomii podług książki Kaweckiego i Tomaszewskiego.

9. Propedeutyka filozofii. 2 godz. tygodn. Psychologia empiryczna według książki Crügera (Sawczyńskiego).

III.

Tematy do wypracowań piśmiennych.

a) W języku polskim.

Klasa V. 1. Jałmużna. Opowiadanie na podstawie lektury szkolnej. (szk). — 2. Jak wygląda miejscowość, w której spędziłem wakacje? — 3. Walka Horacyuszów z Kuriacyuszami (na podstawie lektury z Liwiusza). (szk). — 4. Wrażenie z przechadzki w porze jesiennej. — 5. Św. Kinga (legenda) (szk). — 6. Wyprawa Xerksa. — 7. Charakterystyka Grażyny, Litawora i Rymwida na podstawie poematu Mickiewicza p. t. „Grażyna“. — 8. Zburzenie miasta Alba longa, według Liwiusza. (szk). — 9. Osnowa Iej księgi „P. Tadeusza“ na podstawie lektury. — 10. Klęska pod Cecorą (na podstawie lektury szkolnej) (szk). — 11. Jak spędziłem święta wielkanocne? — 12. Charakterystyka Jacka Soplicy na podstawie II. i Xtej ks. „Pana Tadeusza“. (szk). — 13. Opis polowania (na podstawie lektury IVtej ks. „P. Tadeusza“. (szk). — 14. Wspomnienie z lat dziecinnych.

Klasa VI. 1. Opowiedzieć, jakie wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny wpłynęły na rozkwit literatury polskiej w dobie Zygmunto-wskiej. (Na podstawie lektury szkolnej). (szk). — 2. Jak M. Rej pojmuje [w rozebranych ustępach z jego „Wizerunku“ (V. 533. sq. II. 123. sq.)] „życie pomierny“, a co uważa za „życie kłopotliwy“? — 3. Przedstawić zwięźle tok głównych myśli w „Trenach“ Jana Kochanowskiego. (Na podstawie lektury wszystkich „Trenów“.) — 4. Jakie wady wytyka społeczeństwu polskiemu Jan Kochanowski w poemacie p. n. „Satyr“? (szk). — 5. W jaki sposób uzasadnia St. Orzechowski w „Jeremiaszowie prorocztwie“ (z Quincunxa“ rozdz. II). przepowiednie swe o bliskim upadku Polski? — 6. Na podstawie rozbioru w szkole dokonanego streścić ustęp z III. kazania sejmowego Skargi: „O zgodzie domowej“. — 7. Określić stanowisko trzech chórów w „Odprawie po-

słów greckich“ Jana Kochanowskiego, podając ich treść i związek z myślą przewodnią tego dramatu. (Na podstawie analizy w szkole dokonanej). (szk). — 8. Dwudniowa walka Cecyliusza Metella pod murami Zamy. Opowiadanie na podstawie lektury: Sallust. Bell. Jug. c. 56—61. — 9. Pojedynek Hektora z Ajasem na błoniach trojańskich. Opis na podstawie lektury: Iliady ks. VII. — 10. Zestawić najważniejsze znamiona polskiej poezji i prozy w okresie Zygmuntowskim. Na podstawie wykładu. (szk). —

11. „..... Kto żałuje

Mała dla wielu, często na wszystkim szkodzi“.

Uzasadnić to zdanie poety (Szymanowicz-Siel. IX). przykładami z dziejów polskich. — 12. Streścić i rozebrać przemowę Chodkiewicza do wojska przed bitwą pod Chocimem. Według ustępu czytanego z Wojny Chocimskiej W. Potockiego. — 13. Szturm Osmana do taboru Kozaków pod Chocimem r. 1621. Obrazek historyczny. (Na podstawie ustępu z V. pieśni Wojny Chocimskiej W. Potockiego). — 14. Przetłómaczyć wiernie a poprawnie V. rozdział z I. mowy Cyce-rona przeciw Katylinie. (szk).

Klasa VII. 1. Przyczyny rozwoju literatury polskiej w okresie Stanisławowskim. — 2. Które wady wytyka narodowi Ignacy Krasicki w pismach swoich? (Na podstawie ustępów, zawartych w Wypisach V. i VII. klasy). — 3. „Bis vincit, qui se vincit in victoria“. Wyjaśnić zdanie i uzasadnić przykładami z historii. — 4. Rozbiór poematu „J. P. Woronicza p. n. „Hymn do Boga“. (szk). — 5. Stanowisko Kazimierza Brodzińskiego w literaturze polskiej. (szk). — 6. „Towarzystwo soplicowskie“. Według „P. Tadeusza“. — 7. Charakter Litawora. Na podstawie „Grażyny“. (szk). — 8. W jakim związku stoi ballada „Alpuhara“ z osnową poematu „Konrad Wallenrod“? (szk). — 9. Dlaczego krucjaty nie wydały pożądanego skutku mimo dwuwiekowych wysiłków ludów europejskich? — 10. Znaczenie podań gminnych w poezji narodowej. Według „Pieśni Wajdeloty“. (szk).

Klasa VIII. 1. Dziejowe znaczenie morza Śródziemnego. — 2. Zadanie Róży i Lilly Wenedy w dramacie Słowackiego. — 3. Główne idee w Balladyńie — jak się takowe zbiegają w ostatecznym węzle dramatu? — 4. Porównać Irydiona z Konradem Wallenrodem pod względem zasadniczej idei obu poematów (szk). — 5. Cycero i Demostenes. Historyczne zestawienie (szk.) — 6. Rozwiązać myśl

zawartą w dwuwierszu Franc. Morawskiego: —

„Młodzieńcze! dwie podróże czekają na ciebie:

„Jedna z duszy w wir świata, druga: powrót w siebie“.

7. Jakie wpływy działały na rozwój literatury polskiej w okresie Zygmunto-wskim? (szk.). — 8. Jakiego rodzaju był polityczny sposób myślenia Horacego? (Na podstawie ód Horacego I. 2. 6., II. 7., III. 5., IV. 15).
9. Znaczenie i skutki zdobycia Konstantynopola przez Turków. (szk).
-

b) W języku niemieckim.

Klasa V. 1. Die Verfassung Aegyptens (szk.) — 2. Stadt und Dorf. — 3. Die Glücklichen (nach Ernst von Feuchtersleben) (szk.) — 4. Die Bürgerschaft v. Schiller (Inhaltsangabe). — 5. Solon und Lykurgus. — 6. Xenophon, Führer der Zehntausend. (szk.) — 7. Die Akropolis und der Panathenacenzug in Athen. (Nach d. Lecture). — 8. Kreislauf des Wassers. — 9. Vaters Heimkehr. (Erzählung nach A. Mickiewicz). (szk.) — 10. Salz und Kohle. — 11. Das altrömische und das moderne Haus. (Nach d. Lecture). (szk.) — 12. Die Kraniche des Ibykus (Nach Schiller). (szk.) — 13. Das Leben der Pflanzen. — 14. Welche Veränderungen nehmen wir im Verlaufe der Jahreszeiten an einem Obstbaume wahr?

Klasa VI. 1. Wie habe ich meine Ferien zugebracht? (szk.) — 2. Das Gewitter. (Eine Beschreibung). — 3. Über den Nutzen des Holzes. — 4. Der Taucher v. Schiller. (Inhaltsangabe und Gedanken-gang). (szk.) — 5. Octavianus Augustus und seine Zeit. — 6. Der Mensch im Kampfe mit der Natur. — 7. Telemachus bei Menelaos. (Nach der Odys. IV.) (szk.) — 8. Hieronymus Jobs und seine Schicksale. (szk.) — 9. Karl der Grosse als Gründer und Organisator des Reiches. 10. Eine Begebenheit aus dem Leben des Grafen Rudolf von Habsburg. (Nach Schiller). (szk.) — 11. Die Folgen der Kreuzzüge. — 12. Aeneas' Ankunft in Karthago. (Nach Vergil). (szk.) — 13. Ein Markt. (Schilderung). — 14. Der Major von Tellheim nach Lessings „Minna v. Barnhelm“, (szk.)

Klasa VII. 1. Wie corrigiert der Pfarrer die tadelnde Bemerkung des Apothekers über die Neugierde? (Nach Hermann und Dorothea). (szk.) — 2. „Auch der Reichthum ist eine Kraft — Sogar wie Weisheit und Stärke — Kann werden nicht minder ehrenhaft — Ver-

wendet zum Menschheitswerke“. (Rückert). — 3. Der Vater aller Tugend, Rüdiger von Bechlarn. (szk.) — 4. Des Lebens ungemischte Freude — Ward keinem Sterblichen zu Theil. — 5. Wie hat der Dichter die Lösung des Konflikts in Minna v. Barnhelm herbeigeführt und motiviert? (szk.) — 6. Die Verdienste Klopstoks und Lessings um die Hebung der deutschen Litteratur im 18. Jahrh. (szk.) — 7. Folgen des 30-jährigen Krieges. — 8. Welche Ideen Herders kann man in der von Brodziński eingeleiteten Bewegung in Polen wiederfinden? — 9. In wie ferne ist Philotas von Lessing ein patriotisches Drama zu nennen? (szk.) — 10. „Sechs Wörtchen nehmen mich in Anspruch jeden Tag: Ich soll, ich muss, ich kann, ich will, ich darf, ich mag.“

Klasa VIII. 1. Was hat im Laufe der Zeiten die Umgestaltung, die Veränderungen an und auf der Erdoberfläche herbeigeführt? 2. Welche Vorwürfe macht Maria dem Burleigh bezüglich der Unregelmässigkeiten in dem gegen sie beliebten Gerichtsverfahren, und wie sucht Burleigh Marias Vorwürfe zu widerlegen? (szk.) — 3. In welchem Sinne kann man das XIX. Jahrhundert in der Geschichte mit Recht das eiserne Zeitalter nennen? — 4. Welcher ist der politische und kirchliche Zustand der Niederlande in Göthes „Egmont?“ (szk.) — 5. Die Bedeutung der Buchdruckerkunst. — 6. Welche Männer Athens haben am meisten zur Grösse ihres Vaterlandes beigetragen? — 7. „Das Leben ist der Güter höchstens nicht. Der Übel grösstes aber ist die Schuld“. (Nach der Privat — Lektüre aus Schiller „die Braut von Messina“.) (szk.) — 8. Irreligiosität und Sittenlosigkeit richten Völker und Staaten zu Grunde, aus der Geschichte zu zeigen. — 9. Der Ehrgeiz eine Triebfeder zum Bösen in Shakespeares Macbeth. (szk.)

c) Do piśmiennego egzaminu dojrzałości.

1. Zadania łacińsko-polskie: Ovid. Trist. III. 9. (De Tomorum nominis origine).

2. Zadanie polsko-łacińskie: Ustęp z J. I. Kraszewskiego „Caprea i Roma“.

3. Zadanie greckie: Plat. Protag. c. VIII. 10 B. — aż do „E“, wydanie Krāla.

4. Zadanie polskie: „Co spowodowało przeobrażenie stosunków średniowiecznych na nowożytne?“

5. Zadanie niemieckie: Der Einfluss der Eisenbahnen auf die Umgestaltung der menschlichen Verhältnisse.

6. Zagadnienia matematyczne: a) Rozwiązać równanie:

$$6,32x^2 - 6x - 4 = 7,3x^2 - 3x - 2 = 423.$$

b) Jak długo musi zostawać kapitał 1865 złr. na procencie składanym po 4%, aby przy półrocznej kapitalizacji urosł do sumy 3717,75 złr.?

c) Rozwiązać trójkąt, którego są dane: $a=7,65$ cm., $b=6,92$ cm., $c=12,7$ cm.

IV.

ZBIORY NAUKOWE.

1. Biblioteka dla nauczycieli.

Zakład prenumeruje 19 czasopism naukowych i pedagogicznych, mianowicie:

Zeitschrift für öster. Gymnasien, Wien. — Vorordnungsblatt für das Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Wien. — Gazeta Lwowska z Przewodnikiem naukowym i literackim, Lwów. (W darze od redakcyi). — Przewodnik bibliograficzny wychodzący co miesiąc w Krakowie. — Przegląd Polski, Kraków. — Przegląd powszechny, Kraków. — Muzeum, Czasopismo Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych, Lwów. — Kwartalnik Towarzystwa historycznego, Lwów. — Biblioteka Warszawska, Warszawa. — Encyklopedia ilustrowana powszechna, Warszawa. — Literarisches Centralblatt von Zarncke, Leipzig. — Stimmen aus Maria Laach, Freiburg i. B. — Lehrproben und Lehrgänge, Leipzig. — Zoologisches Centralblatt, Leipzig. — Naturwissenschaftliche Rundschau, Leipzig. — Staatslexicon, Freiburg i. B. — Jahrbuch für Naturwissenschaften, Freiburg i. B. Allgemeine Kunstgeschichte von Dr. Albert Kuhn — Benziger, Einsiedeln in der Schweiz. — Etudes religieuses et philosophiques, Paris. —

Biblioteka zawiera 1133 dzieł w 2119 tomach. Prócz tego zakupiono w bieżącym roku szkolnym:

Wszystkie nowo wprowadzone podręczniki szkolne.

Ujejski: Skargi; Drobne poemata. — Wł. Korotyński. Jak pisać po polsku. — Chassang i Marcou. Epos tłum. A. Langer, Warszawa. —

Wykłady i rozprawy 42. zjazdu niemieckich filologów. — Sprawozdanie z pierwszej konferencyi dyrekt. szk. śred. gal. 1893. 3. egz. — Słowniki: Lateinisch — Deutsches Schulwört. v. Prof. I. M. Stowasser, Wien. — J. U. Weber's Handwörterbuch d. deutschen Sprache. Leipzig. — Dictionnaire Guerin Alfred Mame et Fils. Autenrieth Homers, Wörterbuch. —

Heyse. Fremdwörterbuch 11te. Aufl., Leipzig. — Booch — Arkossy. Słow. polsko-niem. i niem. polski. — Podręcznik do systemat. dyktandów według uchwały akad. umiejęt., Warszawa 1893. 3. egz. — Freitag. Technik des Dramas. — Plato Gorgias v. J. Deuschle, 4. Auflg. mit deutsch. Anmerk. — Phaedon von M. Wohlkab, 2. Aufl. — Jahresberichte für neuere deutsche Litterg. herausg. v. Julius Clias etc. etc. Stuttgart. — Grundriss der Geschichte d. bildenden Künste v. Dr. Adolf Fähr, 2. egz. — Leitfaden für d. Unterr. in d. Kunstgesch. 7. Auflg. v. Dr. Lübke. — Monnier. Litteratg. d. Renaissance v. Dante bis Luther, Nördlingen 1888. — Plüss. Vergil u. die epische Kunst, Leipzig 1884. — Comperetti. Vergill im Mittelalter übersetzt v. Dütschke, Leipzig. — Ameis Henze. Homers Odyssee. — Shakespeares Macbeth erklärt v. W. Wagner. — E. Schmidt. Lessings Leben u. Schriften. — Kurz. Geschichte d. deutsch. Littert. 4. Bde. — Venns Deutsche Aufsätze, Frankfurt a. M. — Goethes lyrische Gedichte herausgb. v. Dr. I. Henwes. — Kleist Heinrich. Prinz v. Homburg ein Schauspiel, v. Dr. Henwes. — Kuhrein. Entwürfe zu deutschen Aufsätzen u. Reden. — Keiter Heinrich. Zeitgenössische katholische Dichter Deutschlands — Keiter. Katholische Erzähler der neuesten Zeit. Litteraturhistor. Studien. — Dr. Jamieson übersetzt v. Hollert. Elemente des Magnetismus und d. Electricität. — Reiss. Lehrbuch der Physik, 8te verbesserte Auflage. — Wallentin. Maturitätsfragen u. Auflösungen. — Kleyer. Lehrbuch der Körper-Berechnung. — Grillparzer's Werke. 20 Bände, 5te Ausg. Stuttg. Cotta 1892. — Heine's Werke 12. Bände. Hamburg. Hoffman et Comp. — Creizenach. Geschichte d. neueren Dramas Iter Bd. Halle, Niemeyer. — Hager, über Shakespeare's Werke. — Sanders, deutscher Sprachschatz 2. Bde. Hamburg. Hoffman et Comp. 18-79. — Zimmer. Grundfragen aus d. Gebiete d. deut. Grammatik u. Littgesch. Leipzig 1890. — Schultess. Vorlagen z. Übers. — Strauch. D. lat. Stil. — Widmann. Materialien zu Extemporl. nach Caesars Bellum Gallic. — Dreher. Kathol Religionsl. — Koberstein Gesch. d. deutsch. Liter. 5Bde. Lpzg. — Hoffmeister. Schiller's Leben. 5Bde. Stuttgart. — C. John. Vorlagen zu

Üb. im lat. Stil. — Müller. Vorlagen z. Übersetzen aus Lat. für Abitur. — Glazebrook. Physikalisches Practicum. — 26 Bändchen v. Reclam's Ausg. aus d. Litt. d. XVI. XVII. Jhrd. — Bellermann. Schillers Dramen 2. Bd. — Janssen. Geschichte d. deutsch. Volkes 7. Bd. — Weiss. Lehrbuch d. Weltgeschichte in Fortsetzung. — Stöckl. Lehrbuch d. Geschichte d. Philosoph. 2. Bde. — Stöckl. Geschichte der Philos. d. Mittelalt. 3. Bde. — Huber. Geschichte Oesterreich's 4. Bde. — Gottschall. Poetik 2. Bde. Breslau 6. Aufl. 1893. — Uhland. Schriften zur Geschichte der Dichtung u. Sage 3ter Bd. Stuttgart. — Schwering. Grillparzers hellenische Trauerspiele. Paderborn 1891. — Paulsen. Geschichte des gelehrten Unterrichts Lpzg. 1885. — Schiller's Werke ed. Hempel 16 Theile in 8 Bdn. — Schiller's Werke ed. Hempel, 13 Theile in 5 Bdn. — Klopstocks Werke ed. Hempel 6 Theile in 3. Bdn. — Das deutsche Heldenbuch (Kürschners National-Litter. Bd. 86). — Joh. Christian Günther (Kürschners National-Litter. Bd. 11). — Wiedemann. Herodot, zweites Buch mit sachlichen Erläuterung. — Tacitus. Germania erklärt v. Zernal. — Phaedrus mit deutsch. Anmerkungen von Siebels — Sophocles. Ausg. mit lat. Koment. Philoetetes, Trachiniae W. Wecklein. — Shakespeares Hamlet. — Brugier. Geschichte d. d. Litteratur. — Podręcznik do literat. rosyjskiej. — Podręcznik do literat. ruskiej. — Ligowski. Taschenb. d. Mathematik. — Kohlrausch Leitfaden d. Physik. — Kahl. Aufgaben aus d. Physik. — Fort u. Schlömilch. Analyt. Geometrie. — Relation entre les éléments d' un triangle. — Henrici. Das deutsche Heldenbuch. — Ludwig Fulda. Joh. Chr. Günther. — La Roche. Sätze aus Cicero, München 1891. — Lehrbuch der Statik fester Körper nach Syst. Kleyer, Stuttgart. — Lehrbuch der Dynamik fester Körper nach Syst. Kleyer, Stuttgart. — Lehrbuch der analytisch. Geomet. d. Ebene, Kleyer, Stuttgart. — Lehrbuch der darstellenden Geometrie nach Syst. Kleyer, Stuttgart 3. Theile. — T. Czacki: O litewskich i polskich prawach, Kraków. 1861. (Wyd. Bibl. Tur.) 2 tomy. — Pisma wierszem F. S. Dmochowskiego. Warszawa. 1827. W druk. J. Węckiego. Nakł. autora. — J. U. Niemcewicz: Podróże historyczne po ziemiach polskich, Paryż-Petersb. 1858. — H. Kołłątaj: Stan oświecenia w Polsce w ost. latach panowania Augusta III. 1750—1764. Poznań. 1841. (Wyd. E. Raczyńskiego). — Dzieła wierszem i prozą C. Godebskiego. Warszawa 1821. (2 części). — W. Potocki: Wojna Chocimska, Merkuryusz, Pełna, Peryody, Wiersze drobne. Warszawa 1880. — Polyhymnia czyli Piękności po-

ezyi autorów tegoczesnych. Rocznik 1827 w 6 tomach, Lwów. — Astrea. Pamiętnik narodowy polski. Pod redakcyą Fr. Grzymały. Warszawa. Z lat: 1821, 1822, 1823. — Pamiętniki ks. Jordana. Obraz Inflant w XVII. wieku przez K. Bujnickiego. Wilno, 1852. 2 tomy. — M. Rey: Żywot człowieka poczciwego. (Lwów. Bibl. Mr.). — Orędownik naukowy, tygodnik poznański, rocznik z 1832 r. — O. Kolberg: Lud w W. X. Poznańskiem. Kraków 1875. — Biblioteka Warszawska, roczniki z lat 1861, 1875, 1878, 1886. — B. Czarnik: Żywot Ł. Górnickiego. (Lwów 1883). — J. Gawińskiego: Poezye, wyd. Ż. Paulogo. Lwów 1843. — Poezye E. Wasilewskiego. Lwów 1883. — A. Goreckiego: Pisma, Paryż, 1859. — A. Goreckiego: Nowy zbiorek wierszy, Paryż 1858. — A. Goreckiego: Wiersze różne, Paryż 1860. — M. Grabowski: Literatura i krytyka, Wilno 1840. 4 tomiki. — M. Bielskiego Kronika, Sanok 1856. Bibl. Tur. 3 tomy. — W. Zieliński: Z życia poety (S. Klonowicza), Lwów 1882. — F. Zabłocki, Dzieła, 2 tomy, Warszawa 1877. — K. W. Wójcicki: Teatr starożytny w Polsce, Warszawa 1841. — J. D. Minasowicza: Twory, Lipsk 1844, 4 tomy. — Poezye A. Naruszawicza, 3 tomy, Lipsk 1835, (Biblioteka klasyków pols.). — St. Konarskiego: Wiersze wszystkie z łać. na pols. przełożone, Warszawa 1778, w druk. J. K. Mei y Rpltey XX. S. P. — Ballady i romanse St. Witwickiego, Warszawa 1824. — W. Spasowicz: W. Pol jako poeta. (Lwów. Bibl. Mrówki). — W. Spasowicz: W. Syrokomla. Studium literackie (Lwów, Bibliot. Mrówki). — W. Bogusławski: Cud czyli Krakowiacy i Górale. (Lwów) — J. N. Kamiński: Zabobon czyli Krakowiacy i Górale, (Lwów). — M. Gośławski, Piosnki Ułana polskiego, (Lwów). — J. B. Zimorowicz, Sielanki, (Lwów, Bibl. Mrów.). — Sz. Zimorowicz, Roksolanki, Lwów, Biblioteka Mrów. — Sz. Szymonowicz, Sielanki (Lwów, Bibl. Mrów.). — Karpiński, Sielanki (Lwów, Biblioteka Mrówki). — Klonowicz, Flis (Lwów, Biblioteka Mrówki). — Naruszewicz, Satyry (Lwów, Biblioteka Mrówki). — Starowolski, Prawy rycerz (Bibl. Turowskiego). — Starowolski, Pobudka (Biblioteka Turowskiego). — Fr. Modrzewski, O poprawie Rpltej. (Lwów. Biblioteka Mrówki). — Kordecki, Pamiętnik oblężenia Częstochowy. Przekład J. Łepkowskiego. Paryż. Księg. Luksemb. — Piosnki Bérangera w przekładzie L. Kozłowskiego. Kraków 1884. — Stuart Mill, O rządzie reprezentacyjnym przeł. Czerniecki. Kraków. 1866. — Lenartowicziana. 2 zeszyty. — Album rycin odnoszących się do Konstytucyi 3. maja. Kraków 1892. — K. Bartoszewicz, Księga pamiętnicza 100. rocznicy Konstytucyi 3. maja.

2 tomy, Kraków 1891. — Bliziński, Kawaler marcowy. Komedya. — Perły humoru polskiego. 3 tomy. Wyd. K. Bartoszewicza. — Zbiór nowel obcych pisarzy słynniejszych z doby współczesnej. Kraków 1884. — Wieśniak A. Zbylitowskiego wyd. przez T. Wierzbowskiego. Warszawa 1893. (Bibl. zapomnianych poetów i prozaików polskich). — S. Udziela, Ustrój szkół ludowych w Polsce XVIII i w pocz XIX w. Lwów 1892. — L. Dębicki, Z teki dziennikarskiej. Kraków 1893. — A. Kraushar, Nowe epizody z ost. lat życia J. Ch. Paska. Petersburg 1893. — J. S. H. Sienkiewicza Ogniem i mieczem dla ludu i młodzieży. Gdańsk 1893. — J. S. Sienkiewicza Potop dla ludu i młodzieży. Gdańsk 1893. — J. Sienkiewicza Pan Wołodyjowski dla ludu i młodz. Gdańsk 1893. — J. Sadlaczkówna, Kozacze zawieruchy. Gdańsk 1892.

Z wydawnictw polskich abonowano w dalszym ciągu:

Brehm-Rewieński: Królestwo zwierząt. Warszawa. — Noll: Historia naturalna. Warszawa 1893. — Słowacki: Dzieła, wyd. Biegeleisenowa tomów 4. — Œwik: Żywot Morgenbessera. Czerniowce 1893. — Pełowski: Z przeszłości Galicyi, Kraków 1893. — Gostomski: Pan Tadeusz, Kraków 1893. — Tretiak: Kornel Ujejski, Kraków 1893. — Kasprowicz: Anima lacrimans, poezye. — Prus: Emancypantki, tomów 4. Warszawa 1893. — Tomkiewicz: Filozofia w Polsce, Kraków 1894. — Straszewski: Dzieje filozofii, Kraków 1894. — Lisicka: Obrazki z życia, Kraków 1893. — Bobrzyński-Smolka: Jan Długosz. Kraków 1893. — Podręcznik do system. dyktanda, Warszawa 1893. — Deklamator polski, Poznań 1893. — Chasang, Epos. — Sienkiewicz: Pisma, tom XX. Warszawa 1893. — Zaleski Bohdan: Pisma, tomów 4. — Morawski Franc.: Pisma, tomów 4. — Boczyliński: Jak uczyć historii. — Zeisel: Chemia (zeszytami wychodzi). — Lam: Głowy do pozłoty. — Bądzkiewicz. O K. Ujejskim, Kraków 1893. — Kalińska: Pism tomów 4, nowe wyd. Kraków 1894. — Krechowiecki: „Jestem“, powieść, Warszawa 1894. — Gawalewicz: Mechesy 2 tomy, Warszawa 1894. — Porębowicz: A. Morsztyn, Kraków 1893. — Deiches: Koniec Morstina, Kraków 1894. — Aszkenazy: Studya, Kraków 1894. — Tarnowski: Z wakacyi, 2 tomy, Kraków 1888. — Łanskaja: Misyonarze św. Rosyi, Kraków 1893. — Abgar-Sołtan: Z carskiej imperyi, Kraków 1893. — Abgar Sołtan: Rusini, Kraków 1892. — Wł. Szajnocha: Płody kopalniane Galicyi, Lwów 1894. — Kolberg: Przemyskie, studyum etnograf. — Berger:

Rodzina kaktusów.—Rodziewiczówna: Lew w sieci, Warszawa 1894.—
 Duilhé de S. Projet, Apologia wiary, Warszawa 1894. — Hösieck:
 Samotność, Kraków 1895. — Zubrzycki: Filozofia architektury, Kra-
 ków 1894. — Korzon: Tad. Kościuszko, Kraków 1894. — Brandes:
 Umysły współczesne, Warszawa 1894. — Górski: Historia jazdy pol-
 skiej, Kraków 1894. — Górski: Historia piechoty polskiej, Kraków
 1893. — M. Zdziechowski: Byron i jego wiek, Kraków 1894. —
 Smolikowski: Historia zgromadzenia Zmartwychwst. Kraków 1893.
 Skrochowski: O wiedzy ludzkiej, Kraków 1893. — Gawalewicz: Syl-
 wetki i Szkice. Kraków 1888. — Koźmian Kaj.: Pisma prozą, Kra-
 ków 1888. — Koneczny Felix: Jagiełło i Witold, Lwów 1893.

Z francuskich dzieł:

P. Pierling: Papes et Tsars, Paris 1890. — Vlad. Soloviev:
 La Russie et l'Eglise universelle, Paris 1889. — Bainvel. Métrique
 latine, Paris 1893.

2. Biblioteka uczniów.

Prenumerowano do biblioteki uczniów 10 czasopism peryody-
 cznych, mianowicie:

Kronika roślinna — Warszawa.	Deutscher Hausschatz—Regensburg.
Wieczory rodzinne — Warszawa.	Jugend Gartenlaube — Stuttgart.
Przyjaciół dzieci — Lwów.	Les veillées des Chaumières—Paris.
Echo z Afryki — Kraków.	L' Ouvrier — Paris.
Alte und neue Welt—Einsiedeln.	Journal illustré — Paris.

W darze od Redakcyi otrzymuje zakład — Misye katolickie, Kraków.

Biblioteka uczniów zawiera 2334 dzieł w językach polskim, ru-
 skim, rosyjskim, niemieckim, francuskim i angielskim. Prócz tego za-
 kupiono w roku szkolnym 1893/4:

Kalinka: Dzieła, 4 tomy. — Kraszewski: Stara Baśń. — Korze-
 niowski: Kollokacya. — Szajnocha: Dwie wojny. — Calderon: Książę
 niezłomny, 10 egz. — Wodzicki: Jaskółka. — Szekspir: Julius Cezar,
 5 egz. — Z pamiętników Kaj. Koźmiana. — Szujski: Wallas.— Szajno-
 cha: Mściciel. — Szekspir: Makbeth, 5 egz. — Niemcewicz: Powrót

- Mali bohaterowie — Kordelia.
 Nygus — Gicardin.
 Sejmiki polskie w Kazaniu 1653
 do 1663 — A.
 Z zapadłych kątów—Kl. Junosza.
 Pajaki — Klemens Junosza.
 Synowie Kaima — Jawornicki.
 Po Jantar — Morawski.
 Myśl polityczna — Moszyński.
 Na Podolu — Czechryński.
 Historia dwóch lat, 3 t.—Z. L. S.
 Pisma Pawła Popiela, 2 tomy.
 Wycieczka poza Atlantyk — Ham.
 Haide.
 Do wolności — Anonim.
 Kraków za Łokietka—Kraszewski.
 Powstanie Kościuszkowskie — Pe-
 płowski.
 Apologia naukowa wiary chrześciań-
 skiej — Kanon. Duilhé de St.
 Projet.
 Z dalekich łądów — Hajota.
 Indyje wschodnie — Rom. Ujejski.
 Kraków r. 1794—X. Wacław Ka-
 pucyn.
 Miscellanea — Bełza.
 Z wakacyi — St. Tarnowski.
 Dwa odczyty — dto
 Grażyna — Mickiewicz.
 Konrad Wallenrod— dto
 Konfederaci Barscy—dto
 Jan Bielecki — Słowacki.
 Balladyna — dto
 Lilla Weneda — dto
 Mindowe — dto
 Wspomnienia z czasów wojny z r.
 1831. i sonety wojenne —
 Garczyński.
- Polskie śluby — Lenartowicz
 Echa nadwiślańskie — dto
 Cienie syberyjskie — dto
 Szopka — dto
 Zachwycenie i Błogosł. dto
 Św. Zofia — dto
 Lirenka — dto
 O naczelniku Kościuszcze i bitwie
 Racławickiej — Lenartowicz
 Odprawa posłów — Kochanowski.
 Powrót posła — Niemcewicz.
 Pieśni nabożne — Karpiński.
 O miłości ojczyzny — Skarga.
 O ustanowieniu i upadku Konstytu-
 cyi polskiej 3. maja—Kołłątaj.
 Żywot Kołłątaja — Śniadecki.
 Porównanie wypraw na Moskwę
 Napoleona i Żółtowskiego —
 Lewaszewicz.
 Młodość Szujskiego—St. Tarnowski.
 Wzywianie do pokuty — Skarga.
 Wojna moskiewska — Pamiętnik
 Kraszewskiego.
 Straszny strzelec — Goszczyński.
 Nocleg hetmański—Syrokomla.
 Hrabia na watorach — dto
 Córa Piastów — dto
 Chatka w lesie, 2 t. — dto
 Stare wrota — dto
 Ćwik — Morgenbesser.
 Anhelli — Słowacki.
 Mowa o narodzie polskim i Posła-
 niec — Brodziński.
 Wyścigi — Goszczyński
 Gra i kara — dto
 P. Dez. Boczek i służa jego — Go-
 szczyński.

Nadto zakupiono po kilkanaście egzemplarzy biblioteki dla młodzieży wydawnictwa Towarzystwa Nauczycieli szkół wyższych, tudzież wszystkie podręczniki szkolne.

Z niemieckich dzieł zakupiono w tym roku prócz znacznej liczby klasyków niemieckich wydania Gräsera następujące książki:

Fischerknabe und Edelmann. Dr. Kellner. — Peregrin. Ida Gräfin Hahn-Hahn. — Geschichte der Schweizer Eidgenossenschaft 2 Bde, Anon. — Maria Stuart, Schütz. — Alt-Irland und Amerika. Sadler. — Dr. A. Koch Griechisch-Deutsches u. Deutsch.-Griech. Wörterb. — Dr. A. Koch Lateinisch-Deutsches u. Deutsch-Lateinisches Wörterb.

3. Gabinet fizykalny.

Gabinet fizykalny posiada przyrządy przepisane wykazem Wys. Minist. Ośw. z r. 1884. Prócz tego inne, których ten wykaz nie obejmuje, mianowicie:

Mechanika ma	—	—	—	—	—	51	przyrządów.
Hydrostatyka i Hydradynamika	—	—	—	—	—	28	"
Aerostatyka i Aerodynamika	—	—	—	—	—	31	"
Ciepło	—	—	—	—	—	40	"
Elektryczność statyczna	—	—	—	—	—	37	"
Galwanizm	—	—	—	—	—	52	"
Akustyka	—	—	—	—	—	12	"
Optyka	—	—	—	—	—	61	"
Astronomia	—	—	—	—	—	6	"
Przyrządów mierniczych	—	—	—	—	—	8	"
Chemia (przyrządów większych)	—	—	—	—	—	12	"

Prócz tego posiada gabinet dla chemii wiele naczyń szklanych, porcelanowych i innych, tudzież wiele preparatów chemicznych; — dla elektryczności baterię galwaniczną składającą się z 16 ogniw chromowych.

W bieżącym roku szkolnym nadto zakupiono: Bania Herona — Mikroskop — Dzwon nurkowy — Termometr z 3 skalami — Zwierciadło na osadzie ruchomej — Aparat do rozkładu soli — Termometr do pokazania temperatury przy zamarznięciu wody — Magnes — Igła zboczenia — Wahadło elektryczne — Moździerz elektryczny — Lonty — Tablica Franklina (Weinholda) — Butelka Leydejska rozkładana —

Stos Volty — Element Greneta — Młot Neefa — Kule szklane — Rysunki skroboskopiczne — Laska gumowa do elektryczności — Duplikator Benneta — Konduktory do pokazania, że się elektryczność zbiera na powierzchni — Sznury metaliczne — Grad elektryczny — Flaszka Lanego — Kawałki kabli podmorskich — Skóra kocia — Ircza — Rurki szklane — Płytki do włoskowatości — Płyty do przyczepności — Butelka Leydejska z otworem w kuli — Achromatyczne graniastosłupy.

4. Gabinet historii naturalnej.

Mineralogia i geologia: Okazów więcej niż 2400. — Modeli 163. — Atlasów 5.

Botanika: Zielnika tomów 16. — Przecięć drzew 105. — Zbiór nasion około 1000 słoików i kilkanaście większych nasion zagranicznych. — Cały zbiór okazów dotychczasowych „flora artefacta” t. j. 120 pudeł. — Tablice ściennych 5. — Atlasów 12.

Zoologia: Pierwoszczaki 20. — Jamochłony 153. — Szkarłupnie 69. — Mięczaki: kilka tysięcy skorup, muszli i ślimaków. — Robaki 7. — Członkonogi: Skorupiaki 12 pudeł. — Pajęczaki 283 słoików i 2 pudła. — Wije 15. — Owady 104 pudeł; 2 pudła gąsienic; 2 pudła metamorph. i kilka gniazd.

Ryby: Ryby w alkoholu 59 sło. — zasuszone 7. — wypchane 17. Szkielety ryb 2. — Różne części ryb 3.

Płazy: Płazy w alkoholu 20 sło. — Szkielety płazów 4.

Gady: Gady w alkoholu 67 sło. — Gady wypchane 1. — Szkielety gadów 5. — Różne części gadów 3.

Ptaki: Ptaki wypchane 1126. — Szkielety ptaków 8. — Czaszki ptaków 1. — Różne części ptaków 8. — Jaja ptaków przeszło 1000. — Gniazda ptaków 99.

Ssawce: Ssawce wypchane 50. — Skóry w preparowaniu 17. — Szkielety ssawców 19. — Czaszki ssawców 5. — Różne części ssawców 35.

Antropologia: Okazów i modeli 12

 Zoologicznych tablic ściennych 15

 „ atlasów 10

Prócz tego posiada zakład zbiór monet i medali 4235 sztuk; z sfragistyki istnieje okazów 46; — etnograficznych okazów kilkaset.

Do pomnożenia zbiorów przyrodniczych, numizmatycznych, sfragistycznych przyczynili się liczni ofiarodawcy, szczególnie: *Najprz. X. bisk. Puzyra, ks. kan. Lenartowicz; OO: G. Szczepkowski, H. Jackowski, J. Christian, Kl. Baudiss, F. Cozel, Wł. Czener, R. Czeżowski, Ł. Łaszczyk, M. Maćkowski, M. Morawski, K. Schaff, Fr. Szulak, T. Wall, St. Załęski, Wł. Żukotyński, M. Czerwiński i inni z Tow. Jezusowego.* Prócz tego *prof. W. Zawadil* i następujący uczniowie: *M. Górski, A. Biesiadecki, T. Drozdowski, St. Głowacki, K. Krásicki, K. Tchórznicki, A. Kroehl* i inni.

Szczególniejsze zasługi położył około urządzenia i utrzymania gabinetu historyi naturalnej, numismatyki, sfragistyki i zbioru etnograficznego *ks. Leon Jakubiński T. J.*

5. Gabinet historyi i geografii.

Zakład posiada 20 ściennych map historycznych.

5 atlasów historycznych.

27 obrazów historycznych.

42 ściennych map geograficznych.

19 „ „ geograf. fizycznych.

11 obrazów geograficznych.

4 globy.

2 telluria.

1 przyrząd do przedstawienia pozornego ruchu
[słońca i księżyca.

42 obrazów Langla.

Zakupiono nadto:

Mapy ścienne: Galicya i Lodomerya z W. Ks. Krakowskiem
[i Bukowiną Doleżalą,

Austryacko-węgierska monarchia — Bauer, spol-
[szczona przez Ant. Janotę.

Öster. Ungar. Monarchie — Kiepert.

Öster. Ungar. Monarchie.

Italia antiqua — Kiepert.

Stielers Hand-Atlas v. Dr. Berghaus. Gotha Perthes.

Weisers Bilder — Atlas zur Weltgeschichte v. H. Merz —

Das alte Rom — Ziegler — Stuttgart. [Stuttgart.

Tabulae — Cybulski. — Gallia — Kampen.

6. Gabinet rysunkowy.

Modeli gipsowych . . 15.

„ drutowych . . 10.

Wzorów rysunkowych 150.

Metodyczne wzory rysunkowe. J. Rotter.

Elementar-Zeichenschule v. Jos. Eichler, II. Abthgen mit erläutern dem Text.

Das Freihandzeichnen in d. Volksschule v. M. Wunderlich, 3 Hfte.

Der Zeichenunterricht in d. Landschule. M. Wunderlich.

Formensammlung für d. Freihandzeichnen an Volks- u. Bürgersch.
v. E. Bayr u. M. Wunderlich, 6 Hfte.

Anfangsgründe für d. Unterr. im Zeich. v. Dr. Anton Jarisch.

Specielle Methodik d. Zeichenunterrichtes v. J. Grandauer.

Metoda nauki rysunków, T. Flinzer, Warszawa.

Häuselmann's Agenda für Zeichenlehrer.

Studien und Ideen über Ursprung, Wesen u. Stil des Ornaments
v. J. Häuselmann.

Leitfaden für d. methodischen Unterricht im perspectiv. Zeichnen
nach der Anschauung, v. Prof. A. Jelinek.

Anleitung zu d. freien perspectiv. Zeichnen nach d. Natur v.
O. Genneritz.

Leitfaden zur Perspektive v. B. R. Green — Strassner.

Farbenlehre v. J. Eichler.

Anleitung zum Linearzeichnen v. G. Delabar, 10. Hfte.

Leitfaden für d. Unterricht in d. Kunstgeschichte v. Dr. Prof. Lübke.

Grundriss der Geschichte d. bildenden Künste v. Dr. A. Fähr.

Kunstgeschichte v. Bruno Bucher.

Estetyka. Dr. K. Lemcke.

Elementar — Zeichenschule v. Prof. Alf. Fallenböck.

Systematische Zeichenschule v. A. Morawek.

Das geometrische Ornament v. Prof. An. Andel.

Die Stylarten des Ornaments v. J. Häuselmann, 2. Hfte.

Stilisierte Blumen aus allen Kunstepochen v. Prof. E. Herdtle.

Systematische Zeichenschule v. Prof. L. Taubinger.

„ „ „ F. Reinhold.

„ „ „ „ Höger.

Nouveau cours de figure dessinée par L. Taubinger.

Modeles de dessin en relief série A, B, C, D.

Modele gipsowe ornamentów i figur.

Aparaty do perspektywy.

Modele drutowe do pierwszych ćwiczeń nauki perspektywy.

V.

Ważniejsze rozporządzenia Władz szkolnych.

1. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. z dnia 17. września 1893. l. 19122. podaje wskazówki, według których przygotować należy fotografie Zakładu na wystawę krajową.

2. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. reskrytem z dnia 28. września 1893. l. 15384. wydaje okólnik w sprawie nauki języka ruskiego w myśl reskryptu J. E. Pana Ministra Wyzn. i Ośw. z dnia 26. lipca 1893. l. 15656.

3. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. reskrytem z dnia 15. listopada 1893. l. 22620. wydaje okólnik, względem pouczania młodzieży o własnościach trujących wielu farb akwarelowych w myśl reskr. J. E. Pana Ministra Wyzn. i Ośw. z 11. sierpnia 1893. l. 11891.

4. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. rozporz. z dnia listopada 1893. l. 23516. wydaje okólnik w myśl reskr. J. E. Pana Ministra Wyzn. i Ośw. z dnia 17. marca 1893. l. 4818. w sprawie egzaminu poprawczego z fizyki w klasie trzeciej.

5. J. E. Pan Minister Wyzn. i Ośw. rozporz. z dnia 1. listopada 1893. l. 24871. normuje sposób zatwierdzania w zawodzie nauczycielskim.

6. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. rozp. z dnia 2. stycznia 1894. l. 26796. ogłasza reskr. J. E. Pana Ministra Wyzn. i Ośw. z dnia 16. grudnia 1893. l. 27655. przyznający tutejszemu Zakładowi nazwę gimnazjum i prawo wydawania świadectw mających równe znaczenie ze świadectwami zakładów państwowych, tudzież prawo odbywania egzaminów dojrzałości i wydawania świadectw z tych egzaminów na przeciąg trzech (3) lat z zastrzeżeniem wypełnienia prawnie przepisanych warunków, jakoteż prawo odbywania z prywatystami należycie zapisanymi egzaminów wstępnych i prywatnych pod przewodnictwem

komisarza, delegowanego przez c. k. Radę Szkolną kraj. na koszt zakładu, z wyraźnem bezwyjątkowem ograniczeniem tych egzaminów do wychowanków Zakładu.

Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. rozp. z dnia 2. stycznia 1894. l. 26796. deleguje jako komisarza do egzaminów wstępnych i prywatnych Pana Dra Ludomiła Germana, c. k. krajowego inspektora szkół średnich.

7. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. rozp. z d. 14. lutego 1894. l. 1775. określa używanie gramatyki języka ruskiego wydanej przez profesorów Dra Smal-Stoskiego i Dra Gartnera.

8. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. rozporz. z d. 15. lutego 1894. l. 2157. normuje podpisywanie świadectw szkolnych przez nauczycieli przedmiotów nadobowiązkowych.

9. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. rozp. z d. 11. marca 1894. l. 3617. ogłasza w myśl reskr. J. E. Pana Ministra Wyzn. i Ośw. z dnia 31. stycznia 1894. l. 28557. sposób zamiany dubletów okazów, tudzież sposób nabycia okazów do gabinetów historyi naturalnej.

10. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. rozp. z d. 23. kwietnia 1894. l. 1556. ogłasza sposób oznaczenia pieniędzy nowej waluty.

11. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. rozp. z dnia 20. maja 1894. l. 293. (Pr.) deleguje jako komisarza do egzaminów wstępnych i prywatnych Pana Dra Karola Petelenza, dyrektora c. k. gimnazjum w Stryju.

12. Wys. c. k. Rada Szkolna kraj. rozp. z dnia 26. maja 1894. l. 10157. określa sposób ukłonu przez młodzież szkolną używającą mundurów.

VI.

Kronika Zakładu.

Rok szkolny 1893/4, rozpoczęto dnia 1. września 1893. uroczystem nabożeństwem w kaplicy zakładowej.

Egzamina wstępne do I. klasy gimnazyalnej odbywały się częścią w końcu czerwca, częścią w ostatnich trzech dniach sierpnia 1893. r.

Dzień 8. września zapisał się w rocznikach Zakładu najmiłszem wspomnieniem z powodu przejazdu *Najjaśniejszego Monarchy Franciszka Józefa I.* przez Chyrów. O godz. 9. rano wyruszył cały Zakład oddziałami w świątecznych uniformach na dawny dworzec chyrowski, zwany „Posadą“. Na czele każdego oddziału uczniów postępował dowódca jego w szarfiu o barwach narodowych, a całej młodzieży przewodził nauczyciel gimnastyki. Młodzież wraz z swymi przełożonymi i profesorami stanęła przed dworcem wzdłuż toru kolejowego jednym szeregiem. Po godz. 10¹/₂ zajeżdżał pociąg dworski na stację, witany rozgłośnionymi okrzykami na cześć *Najjaśniejszego Pana*, i zatrzymał się tutaj kilka minut dłużej nad czas w programie wyznaczony. Gdy pociąg stanął, kapela, złożona z uczniów Zakładu, odegrała hymn ludowy, w czasie którego *Najdostojniejszy Gość* stał na schodach wagonu.

Po zwykłych ceremoniach powitalnych *Najjaśniejszy Pan*, w towarzystwie J. E. Namiestnika hr. Badeniego, zaszczycił rozmową rektora Zakładu, ks. Juliusza Christiana T. J., wypytując się o stan i rozwój konwiktów; a następnie przeszedł wzdłuż wszystkich szeregów młodzieży, witając ją uprzejmym uśmiechem. Gdy pociąg cesarski ruszył z miejsca w stronę Sambora, kapela zagrała na pożegnanie „Hoch Habsburg“.

Dzień 4. października, jako dzień imienin *Najjaśniejszego Pana*, obchodził Zakład uroczystem nabożeństwem.

Od dnia 16. do 21. października 1893. odbył lustrację Zakładu c. k. inspektor szkół średnich, Wny Dr. Zygmunt Samolewicz.

Od dnia 22. do 24. stycznia 1894. przewodniczył przy wstępnych egzaminach uczniów prywatnych Zakładu jako delegat c. k. Rady Szkolnej Dr. Ludomił German, c. k. inspektor szkół średnich.

Dnia 21. lutego odbył się pogrzeb ucznia klasy przygotowawczej, ś. p. Bronisława Jaroszyńskiego, przy współudziale młodzieży wraz z gronem nauczycielskim.

Od 15. do 19. maja 1894. odbywał się po raz pierwszy w tu-tejszym Zakładzie piśmienny egzamin dojrzałości abiturjentów.

Dnia 20. maja udzielał młodszym uczniom Zakładu pierwszej Komunii św. Najprzewielebniejszy ks. biskup sufragan przemyski Jakób Glazer.

Od dnia 19. do 23. czerwca przewodniczył jako delegat c. k. Rady Szkolnej przy wstępnych egzaminach uczniów prywatnych Zakładu Wny p. Dr. Karol Petelenz, dyr. gimn.

Od dnia 25. do 27. czerwca odbywał się po raz pierwszy w tu-
tejszym Zakładzie ustny egzamin dojrzałości pod przewodnictwem
c. k. inspektora szkół średnich Dra L. Germana.

W ciągu roku szkolnego przystępowała młodzież do sakramen-
tów św. Pokuty i Ołtarza według obowiązujących przepisów i odpra-
wiła trzydniowe rekolekcyje.

Dnia 27. czerwca odbyło się uroczyste rozdanie świadectw w sa-
li zakładowej w obec grona nauczycieli i pożegnanie abiturientów.
Poczem zakończono rok szkolny 1893/4. solennem nabożeństwem w ka-
plicy Zakładu.

STATYSTYKA ZAKŁADU.

W K Ł A S I E													
	I.		II.		III.		IV.		V.	VI.	VII.	VIII.	Razem
	publ. przyw.		publ. przyw.		publ. przyw.		publ. przyw.						
1. Liczba.													
Z końcem 1892/3. było . . .	44	33	41	20	38	33	33	15	39	24	14	—	334
Z początkiem 1893/4. przyjęto .	52	30	50	23	38	27	39	16	34	35	21	16	381
W ciągu roku szkolnego przybyło .	1	4	1	8	1	2	1	1	1	1	—	1	22
Wogóle zatem przyjęto	53	34	51	31	39	29	40	17	35	36	21	17	403
Miedzy tymi było:													
Przybyłych z innych zakładów, mianowicie:													
z klasy niższej	41	32	7	14	7	4	3	1	5	5	—	1	120
powtarzających klasę	2	2	1	—	1	2	2	2	—	—	2	1	15
Ponownie przyjętych, mianowicie:													
z klasy niższej	—	—	37	17	27	17	30	13	23	26	19	13	222
powtarzających klasę	10	—	6	—	4	6	5	1	7	5	—	2	46
W ciągu roku opuściło szkołę .	9	1	7	—	3	2	3	—	3	3	2	—	33
Liczba uczniów na końcu r. 1893/4	44	33	44	31	36	27	37	17	32	33	19	17	370
2. Wedle miejsca urodzenia było:													
Z Galicyi	23	24	25	18	30	15	26	8	23	26	12	11	241
Z Bukowiny	4	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	6

Do rodziców i opiekunów.

Uczniowie nowo do Zakładu wstępujący mają przedłożyć:
a) metrykę; b) świadectwo szkolne tego zakładu, w którym pobierali naukę, z potwierdzeniem dyrekeyi, że przyjęciu ich do innego zakładu nie stoi na przeszkodzie.

Egzamina wstępne do I. klasy odbywać się będą w dniach: 29. 30. 31. sierpnia. Egzamin wstępny rozstrzyga stanowczo o przyjęciu lub nieprzyjęciu ucznia do I. klasy, a powtórzenie tego egzaminu ani w tym samym ani w innym zakładzie nie jest dozwolone.

Na egzamina poprawcze przeznacza się 1. 3. i 4. dzień września.

Rok szkolny rozpoczyna się dnia 1. września nabożeństwem wstępnem.

W Bąkowicach pod Chyrowem dn. 27. czerwca 1894.

Ks. Arnold Waszyca S. J.

Dyrektor.

KLASYFIKACYA.

K L A S A I.

Stopień celujący:

1. Burzyński Stanisław	3. Raciborski Tadeusz
2. Papara Walery	4. Skątka Wincenty

Stopień pierwszy:

1. Baczyński Jarosław	15. Lewicki Władysław
2. Dobrzański Tadeusz	16. Lewkowicz Ludwik
3. Dobiecki Alfred	17. Łempicki Dominik
4. Poltyński Stanisław	18. Maślanik Jan
5. Gamski Maryan	19. Miarczyński Władysław
6. Gorczyński Zygmunt	20. Niedźwiedzki Zygmunt
7. Halkiewicz Kazimierz	21. Pawlikowski Tadeusz
8. Jaruzelski Xawery	22. Rudziński Jan
9. Jun Franciszek	23. Schalscha Edwin
10. Kempner Władysław	24. Sikorowski Wincenty
11. Kobyłański Józef	25. Strihałka Stanisław
12. Koroleńko Piotr	26. Szustow Edward
13. Kremer Tadeusz	27. Tomczak Kazimierz
14. Kryński Maryan	28. Warteresiewicz Alexander

Siedmiu uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacyach; czterech otrzymało stopień drugi, jeden stopień trzeci.

PRYWATYŚĆ! KLASY I.

Stopień celujący:

1. Biesiadecki Wojciech	3. Piasecki Stanisław
2. Komierowski Jan	4. Ujejski Józef.

Stopień pierwszy:

1. Aulich Stanisław	10. Miszke Zbigniew
2. Dłuski Bronisław	11. Miszkievicz Władysław
3. Fiałkowski Władysław	12. Ruebenbauer Władysław
4. Janiga Włodzimierz	13. Sabatowski Tadeusz
5. Janowski Alexander	14. Sawicki Henryk
6. Kamieński Władysław	15. Swolkien Zdzisław
7. Kluger Michał	16. Sokołowski Witołd
8. Kolb August	17. Tyszkowski Antoni
9. Künzel Ernest	18. Wiliński Floryan

Dwom uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach; siedmiu otrzymało stopień drugi, trzech stopień trzeci.

K L A S A II.

Stopień celujący:

1. Bernacki Ludwik	4. Rylski Władysław
2. Hr. Dembiński Eustachy	5. Secomski Kazimierz
3. Jarzymowski Wojciech	6. Hr. Wielhorski Józef

Stopień pierwszy :

1. Andler Maxymilian	6. Foltyński Władysław
2. Bobrownicki Gustaw	7. Gottlieb-Hasztrakiewicz Henryk
3. Bogusz Adam	8. Kisielnicki Ryszard
4. Donimirski Karol	9. Kmitto Eugeniusz
5. Dyliński Edwin	10. Kolb Franciszek

11. Kremer Kazimierz	19. Podczaski Kazimierz
12. Listopadzki Stanisław	20. Pohlmann Zdzisław
13. Okoński Mieczysław	21. Rożański Felix
14. Olędzki Stefan	22. Stepnowski Kazimierz
15. Packań Józef	23. Tarczyński Michał
16. Pawlikowski Henryk	24. Tyrankiewicz Karol
17. Pilecki Stanisław	25. Wierzchleyski Teodozy
18. Płachecki Felix	26. Winiarski Alfred
27. Zmorowski Władysław	

Siedmiu uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach; dwóch otrzymało stopień drugi, dwóch stopień trzeci.

PRYWATYŚCI KLASY II.

Stopień celujący:

1. Muznerowski Piotr	2. Torosiewicz Stanisław

Stopień pierwszy:

1. Ankiewicz Alojzy	10. Kosterkiewicz Apolinary
2. Cywiński Konstanty	11. Kotarski Jan
3. Cywiński Maryan	12. Micewski Włodzimierz
4. Dembowski Andrzej	13. Możdzieński Stanisław
5. Ebenberger Adam	14. Osuchowski Tadeusz
6. Heggenberger Marcelli	15. Popkowski Stefan
7. Heinz Mieczysław	16. Skarzyński Felix
8. Karłowski Janusz	17. Sokołowski Tadeusz
9. Kossecki Adam	18. Węgliński Stanisław

Ośmiu uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach; trzech otrzymało stopień drugi.

K L A S A III.

Stopień celujący:

1. Piasecki Józef

| 2. Samplawski Janusz

Stopień pierwszy:

1. Bugno Alfred

8. Malczewski Alexander

2. Doliński Tadeusz

9. Pietrański Zygmunt

3. Gorczyński Adam

10. Richter Henryk

4. Hupka Stanisław

11. Stopa Roman

5. Huza Stanisław

12. Szujski Wacław

6. Kołpaczkiewicz Włodzimierz

13. Tchorznicki Kazimierz

7. Łakociński Kajetan

14. Tyrankiewicz Adam

15. Wilczek Romuald.

Ośmiu uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach; siedmiu otrzymało stopień drugi, czterech stopień trzeci.

P R Y W A T Y Ś C I K L A S Y III.

Stopień celujący:

1. Chorośnicki August

| 2. Kalisz Alfred

Stopień pierwszy:

1. Bakałowicz Alexander

8. Langer Edward

2. Chłodnicki Jan

9. Langer Zygmunt

3. Cieński Marcin

10. Mączewski Bohdan

4. Dzierżyński Zygmunt

11. Neuhaus Jan

5. Grabkowski Stanisław

12. Preisner Kamil

6. Hankiewicz Stefan

13. Rzechowski Bronisław

7. Karczewski Ludwik

14. Wachowicz Józef

Pięciu uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach; czterech otrzymało stopień drugi, dwóch trzeci.

K L A S A IV.

*Stopień celujący:***1. Mączewski Przemysław***Stopień pierwszy:*

1. Chmielowski Ludwik	13. Nartowski Włodzimierz
2. Deisenberg Kazimierz	14. Olszański Stanisław
3. Freund Maryan	15. Osadziński Roman
4. Hupert Bruno	16. Paprocki Władysław
5. Kawski Wacław	17. Piątkiewicz Bronisław
6. Kłodnicki Oktawian	18. Pietrzycki Zygmunt
7. Kotarski Stefan	19. Puza Julian
8. Kroebl Adam	20. Reiss Edmund
9. Krzyżanowski Władysław	21. Seyfarth Ludwik
10. Kurzeja Jan	22. Skarbek-Malczewski Witold.
11. Laxy Paweł	23. Światopełk-Zawadzki Konstan.
12. Łazowski Władysław	24. Świszczowski Jan
25. Zatwarnicki Antoni.	

Siedmiu uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach; jeden otrzymał stopień drugi, dwóch stopień trzeci.

P R Y W A T Y Ś C I K L A S Y IV.

*Stopień celujący:***1. Balicki Wacław****2. Goltental Ludwik***Stopień pierwszy:*

1. Antoniewicz Józef	6. Romaszkan Alexander
2. Byszewski Konstanty	7. Romaszkan Jan
3. Dunin Stefan	8. Sabatowski Antoni
4. Kozłowski Rudolf	9. Skrowaczewski Jan
5. Lapka Józef	10. Hr. Stadnicki Józef

Trzem uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach; dwóch otrzymało stopień drugi.

K L A S A V.

Stopień celujący:

1. Hr. Marassé Renat	2. Porębski Gustaw.
3. Żebracki Kazimierz	

Stopień pierwszy:

1. Dzierżyński Maryan	10. Rylski Eustachy
2. Głuziński Roman	11. Siczyński Jarosław
3. Kostheim Kazimierz	12. Hr. Skarbek Władysław
4. Koszko Władysław	13. Sobolewski Władysław
5. Lewkowicz Jan	14. Strzyżowski Adam
6. Lombardo Jan	15. Strzyżowski Eugeniusz
7. Markowski Maryan	16. Trzeciński Teofil
8. Mężnicki Jan	17. Wańkowicz Czesław
9. Rozwadowski Tomisław	18. Wiwulski Antoni
19. Zieliński Mieczysław	

Sześciu uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach; dwóch otrzymało stopień drugi; dwóch stopień trzeci.

K L A S A VI.

Stopień celujący:

1. Jakubowski Stanisław	2. Skrzyński Stefan
3. Szymanowski Józef	

Stopień pierwszy:

1. Bocheński Leon	7. Dzierżanowski Andrzej
2. Bukowski Karol	8. Fajrych Włodzimierz
3. Hr. Dembiński Jan	9. Illasiewicz Stanisław
4. Dorożyński Stanisław	10. Jackowski Władysław
5. Dunikowski Bolesław	11. Janczura Zygmunt
6. Hr. Dunin-Borkowski Władysław	12. Kannenberg Tadeusz

13. Kuczyński Maryan	18. Schmidt Józef
14. Linowski Jan	19. Skrowaczewski Paweł
15. Niemczewski Władysław	20. Srokowski Józef
16. Obertyński Jan	21. Srokowski Karol
17. Romanowski Witold	22. Wiszniewski Jerzy

Czterem uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach, a czterech otrzymało stopień drugi.

K L A S A VII.

Stopień celujący:

1. Skrowaczewski Karol

Stopień pierwszy:

1. Brykczyński Stanisław	8. Markiewicz Maryan
2. Burzyński Tadeusz	9. Morawski Karol
3. Gołba Józef	10. Rudowski Michał
4. Heller Stefan	11. Sieber Witold
5. Illasiewicz Maryan	12. Sławikowski Józef
6. Klimowicz Karol	13. Zaremba Stefan
7. Łobaczewski Wawrzyniec	14. Żurkiewicz Maksym

Trzem uczniom pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach, a jeden uczeń otrzymał stopień drugi.

K L A S A VIII.

Stopień celujący:

1. Szymanowski Eustachy

Stopień pierwszy:

1. Ausobsky Józef	5. Kalenkiewicz Jan
2. Baczyński Alexander	6. Kluczyński Bogusław
3. Brandowski Alfred	7. Kobyłański Alexander
4. Głowacki Stanisław	8. Kowerski Witold

9. Krasicki Kazimierz	13. Uhrl Otto
10. Marek Tadeusz	14. Wierzbicki Edmund
11. Polaczek Jan	15. Zaliwski Stanisław
12. Hr. Skarbek Romuald	

Jednemu uczniowi pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu.

Wynik egzaminu dojrzałości przy końcu roku szkolnego 1894.

Do egzaminu dojrzałości zgłosiło się uczniów	14
Uznano za dojrzałych z odznaczeniem	1
„ za dojrzałych , . .	12
„ za niedojrzałych z poprawką	1
Razem	14

Świadectwo dojrzałości z odznaczeniem otrzymał

Szymanowski Eustachy.

Świadectwo dojrzałości otrzymali:

1. Ausobsky Józef	7. Kowerski Witold
2. Baczyński Aleksander	8. Krasiecki Kazimierz
3. Brandowski Alfred	9. Marek Tadeusz
4. Głowacki Stanisław	10. Polaczek Jan
5. Kalenkiewicz Jan	11. Hr. Skarbek Władysław
6. Kluczyński Andrzej	12. Wierzbicki Edmund

Jednemu uczniowi pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po wakacjach.

Ustny egzamin dojrzałości odbył się w dniach 25., 26. i 27. czerwca pod przewodnictwem c. k. Inspektora Dra Ludomiła Germana. Po egzaminie uroczyste nabożeństwo i zakończenie roku szkolnego. Pan Inspektor wśród licznie zgromadzonych gości, grona nauczycielskiego i wychowawczego, w obecności wszystkich uczniów wręczył abiturjentom świadectwa dojrzałości po krótkim i bardzo serdecznym przemówieniu.

